

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1077869/1

בבית הדין הרבני האזורי באר שבע

לפני כבוד הדיינים:

הרב אהרן דרשביץ – אב"ד, הרב עובדיה חפץ יעקב, הרב אברהם צבי גאופטמן

המבקש: פלוני

נגד

המשיבים: אגף בירור יהדות

פלונית [האחות] ופלונית [האם ב']

הנדון: בירור יהדות של מאומצת בגרוזיה

פסק דין

בפנינו תיקי יהדות של האח [פלוני] ואחותו, כאשר למעשה הספק נולד באימא הביולוגית שלהם, [ב'].

א. בירור העובדות

האחות פתחה תיק לבירור יהדות בשנת 2014. התיק טרם נסגר, היות שהייתה חוות דעת שלילית של חוקרי היהדות והמבקשת לא הופיעה לדיונים שנקבעו. האח [פלוני] פתח תיק לפני כחצי שנה, ולמעשה מי שהופיעו לדיונים הן האחות שעמדה להתחתן ואמה. אין הדבר ברור מדוע בחרו לעשות כן, אפשר שסברו כי חוות הדעת תהיה שונה.

על כל פנים, אף על פי שהסבתא הרשומה היא יהודיה, מהמסמכים עולה חשש לאימוץ של אם המבקשים משני טעמים מרכזיים:

א. האימא [ב'] הרשומה כביתה של [ט'] (להלן "הסבתא המאמצת" כפי שיתברר בהמשך) ו[א'] נולדה אחרי כ-13 שנות נישואין.

ב. רישום הלידה של [ב'] היה כארבע שנים לאחר שנולדה.

הצדדים הוזמנו לדיון בתאריך כ"ה באייר תשע"ו (2.6.2016), ואם המבקשים [ב'] הופיעה עם בעלה. לדברי האם, הם נישאו בגרוזיה והוריה הביולוגיים הם [א'] ו[ט']. בדיון עמדה על כך שהיא בת ביולוגית לאימה [ט'].

ביה"ד לא השתכנע, והוציא צו עיכוב נישואין לאם [ב'] ולשני ילדיה [פלוני והאחות].

כשבועיים לאחר מכן הגיעה האם [ב'] למזכיר הראשי של ביה"ד שליט"א, ובידה תמונה ממצבתה של [מ'], שלדבריה היא האם הביולוגית שלה, ומבקשת להזמינה לדיון ולהביא עדים לדבריה. דבר תמוה בפני עצמו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הצדדים הוזמנו לדיון עם העדים (יש לציין כי המבקש [פלוגי] שוב לא הופיע לדיון). בתחילה הופיעו בפני חוקרי היהדות, אשר כתבו לביה"ד כי ביה"ד צריך לשקול את אמיתות הטיעונים והעדויות, ולאחר מכן בפני הופיעו בפני ביה"ד.

ביה"ד הקשה: מה קרה פתאום שהאם [ב'] יודעת כי היא מאומצת? האם השיבה כי העניין הוסתר ממנה כל השנים ורק עתה נודע לה.

העדים שהופיעו הם האח של [ט'] (הסבתא המאמצת), ואשת אח נוסף שלה [ס']. הם פרשו כל אחד בנפרד את פרשת האימוץ. המשפחה גרה בעיר אוני שבגרוזיה. ל[ט'] ו[א'] לא התאפשר להביא ילדים לעולם, ואימה של [ט'] – [ת'] (סבתא רבה, אם המאמצת) – ראתה בצר להם וחיפשה ילד לאימוץ. [מל'], האחות של [ט'] מהעיר קוֹטְאִיִּסי, גילתה את אוזנם כי ישנה תינוקת שאך נולדה לפני שבועיים שהוריה רוצים למסרה לאימוץ. האח, אשת האח הנוסף [ס'], ואם המאמצת [ת'] נסעו לקוֹטְאִיִּסי. הם הגיעו לבית, ישבו קצת, ואז יצאו אליהם שני האחים של [מ'], אם התינוקת, ומסרו להם את התינוקת וחזרו עם התינוקת לעיר אוני. את [מ'] עצמה הם לא ראו. [ס'] אף אמרה שבתחילה היא הניקה את התינוקת [ב'].

לשאלת ביה"ד כיצד הם יודעים אכן כי [ב'] היא אכן הבת הביולוגית של [מ'], הרי ייתכן ש"יבאו" אותה ממקור אחר? מה עוד, שהעידו שלא ראו את האם [מ']. בתשובתם הודו כי אכן אינם יודעים את הפרטים בוודאות.

האם [מ'] נפטרה וגם אחיה נפטר, אך היות שלאח יש בת, בת דודתה של האם [ב'], ניתן בהסכמתה לבצע בדיקת רקמות עם אם המבקשים [ב'].

ביה"ד החליט להורות על בדיקת רקמות עם דודתה של האם [ב'], לאחר קבלת אישור הראשון לציון הרב יצחק יוסף שליט"א נשיא בית הדין הגדול.

דא עקא, מבית החולים נמסר כי לא נמצא דמיון גנטי בין שתי הנבדקות, אך ציינו כי ממצא זה אינו שולל את האפשרות לקרבה משפחתית ביניהם.

בשלב זה הוציא ביה"ד החלטה לעיכוב נישואין כדלעיל.

בד בבד הוגש לביה"ד מכתב מרב העדה הגרוזינית בבאר שבע, הרב רבי אברהם גאגולאשוילי, אשר עומד על כך שאם המבקשים יהודיים והיא בת ביולוגית של האישה [מ'] ז"ל, ויש עדים מהעדה על כך.

התקיים דיון והופיעו העדים, ביניהם כבוד הרב הנזכר ואשתו הרבנית, אשר הייתה בקשר עם [מ'] הנזכרת לעיל.

למעשה, מתוכן כל העדויות עולים שני נתונים: 1. הם שמעו מ[מ'] או משכניהם כי היא מסרה לאימוץ את בתה. 2. [ט'] אימצה ילדה.

אך מנגד אין לאף אחד מהעדים ידיעה ברורה כי האישה [ט'] אימצה את [ב'] וגם לא ידיעה כי [ב'] היא הבת הביולוגית של [מ']. גם אין שמץ של ידיעה כל שהיא שאכן [מ'] מסרה את בתה ל[ט'] ו[א'] לאימוץ. ביה"ד התרשם כי העדים הוכנו מראש, וראיה להתרשמות זו תובא בהמשך.

הרב הנזכר אמר כי ברור לו שאביה של [ט'], חכם [י'], הביא לבתו לאימוץ ילדה יהודייה ולא נוכרייה. כן הוסיף כי חמיה של [ב'], [חכם מ'], שהוא ת"ח גדול, בוודאי בירר ויודע ש[ב'] היא יהודייה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בשל גילו המבוגר של [חכם מ'], החליט ביה"ד להתקשר אליו באמצעות חוקר היהדות.

בתחילה נתקו בבית [חכם מ'] את הטלפון מספר פעמים. ביה"ד ביקש מ[ב'] להתקשר כדי שישבו לשאלות ביה"ד. יש לציין ש[חכם מ'] אדם מבוגר מאד – מאידך גיסא אמור להכיר את סיפור האימוץ. חוקר היהדות דיבר אתו בשפתו, ובתחילה אמר כי [ט'] ו[א'] הם הוריה הביולוגיים של [ב']. אך מששאל חוקר היהדות האם הוא בטוח? הבין חוקר היהדות ש[חכם מ'] השיב כי ההורים אינם ביולוגיים ואינו יודע מי האימא הביולוגית של [ב'], ותירגם תשובתו זו לדיינים בנוכחות [ב'] אם המבקשים.

בתאריך כ"ד בטבת התשע"ז (22.01.2017) התקיים דיון נוסף בהשתתפות בעלה של [ב'], [ל'], שהוא אביהם של המבקשים [פלוני והאחות], אביו ה[חכם מ'], והורי [ב'] – [א'] ו[ט'].

הופיע העד [חכם מ'] כאדם שומר תורה ומצוות, ודבריו נשמעו אמינים. הוא סיפר בעדותו לביה"ד שאכן אינו יודע מי אימה הביולוגית של [ב'], אך טען ששם אביה הביולוגי הוא [א'], כשם המאמץ. הוא הודה שלא ידע למעשה מי הם ההורים הביולוגיים של [ב'], למרות שהוא עצמו ערך את החופה לבנו [ל'] ואמור היה לדעת כרב עורך חופה את ייחוסה של [ב'] כלתו. ה[חכם מ'] כתב את שם אביה של [ב'] כ[א'], מאחר שהוא גידל אותה כל השנים ולמרות שידע ש[ט'] ו[א'] הם הורים מאמצים והדבר היה ידוע באוני. לדבריו לא היה צורך בגיור מחשש ליהדותה של [ב'], מפני שמי שגדל במשפחה יהודית הוא יהודי.

הופיע בנו של [חכם מ'], [ל'], בעלה של [ב'], אביהם של [פלוני והאחות], ואמר שידע כי [ב'] היא ביתם המאומצת של [ט'] ו[א'] כל השנים, ולא גילה זאת ל[ב'] כי [ט'] אימה השביעה אותו שלא יספר. ביה"ד הבהיר לעד כי נעשה ניסיון להטיית הדין כאשר הופיעו אצל שני חוקרי יהדות, בעוד [ל'] עצמו שידע בכך העלים ביודעין את האמת.

העדה [ט'], אמה המאמצת של [ב'] רק בכתה, ולא הצליחה לומר דבר שהוא משמעותי לדיון.

[א'], בעלה של [ט'] והאב המאמץ, נחקר בארוכה. לדבריו, הוא ידע ש[מ'] היא אימה ביולוגית של [ב'] ממסמך שקיבל ממנה ונחתם על ידה, לפיו לא תהינה לה תביעות כלפיהם על הבת שהיא מוסרת להם לאימוץ. בניגוד לדברי רב העדה והרבנית בדיון הקודם, ובניגוד לדברי בעלה של [ב'], אמר שאינו יודע באיזה עיר גרה האם הביולוגית.

ביה"ד יצא מגדרו כדי להשיג שמץ של עדות חד משמעית ש[מ'] היא אכן האם הביולוגית, אך כל העדויות היו נסיבתיות במקרה הטוב. לכן, גם אם נאמר ששלילת קרבה על ידי בדיקת רקמות אינה מוכיחה בוודאות ש[ב'] אינה ביתה הביולוגית של [מ'], עכ"פ ודאי לנו כי אין ראיה חיובית פוזיטיבית המעידה כי [ב'] היא יהודייה.

עוד יש להוסיף שהיו גם סתירות בעדויות. למשל, [ל'] בעלה של [ב'] אמר בעדותו שקרובתה של [מ'] ניסתה להיפגש דרכו עם [ב'] והוא סירב. זאת בניגוד לעדותה של הרבנית אשת רב העדה, אשר [מ'] הייתה בקשר עמה לאורך שנים, שאמרה שמסרה את בתה לאימוץ אך מעולם לא ידעה מי היא והיכן היא נמצאת.

על כל פנים, מצד העובדות מידי ספק לא יצאנו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב. בירור הדין

היעדר התאמה בבדיקת הרקמות

לאחר שיחה עם ביה"ח שערך את בדיקת הרקמות, שלילת הקשר הגנטי אינו מהווה ראייה שאין קשר בין [ב'] לאימה כיון שמדובר בבת דודה בלבד, שאחוזי ההתאמה הם נמוכים.

עתה יש לדון האם העובדה ש[ב'] גדלה במשך כל חייה בבית יהודי מסורתי, והייתה מוחזקת בגרוזיה וגם לאחר שעלתה עם משפחתה לישראל כיהודייה כשרה – משך כ-45 שנה – מהווה חזקת כשרות. בפרט שחמיה [חכם מ'] יהודי שומר תורה ומצוות, ולדברי בעלה [ל'] אף עולה לדבריו כשליח ציבור וקורא בתורה, דבר המחזק את עובדת המוחזקות של [ב'] כיהודייה.

בפסקי דין רבניים (חלק יג פס"ד בעמוד 51 תיק 866/מ"א) בבית הדין הרבני האזורי באשדוד, בפני כבוד הדיינים ש. דיכובסקי - אב"ד, י. אליעזרוב, מ. אלחדד הביאו את המחלוקת בשאלה האם הטעם ש"סוקלין ושורפין על החזקות" (קידושין דף פ ע"א) הוא משום שהוקבע האיסור. בשב שמעתתא (ש"ד פ"ח) כתב כי בדיני נפשות ובדיני ממונות לא אזלינן כלל בתר רובא, ודוקא ע"פ שנים עדים יקום דבר, ולא ע"פ רוב וחזקה, והא דסוקלים על החזקות הוא מצד הוחזק האיסור. וכן במכה אביו, כיון שהוקבע האיסור ע"י הרוב, סוקלים מחמת שהוקבע האיסור. אך עיין ב"שערי – יושר" להגר"ש שקופ (ש"ג, א-ג) שהשיג על דבריו.

נצטט מהפס"ד הנ"ל את החקירה הנ"ל:

"והנה יש לדון במקום שהוקבע והוחזק האיסור, ולבסוף נתברר שהקביעות בטעות יסודה, האם בטלה החזקה למפרע, או שמא נוצר כאן דין איסור העומד בפני עצמו, למרות שכלפי שמיא גליא שהקביעות בטעות יסודה. וברור, שאם נניח שהוחזק האיסור יוצר דין בפני עצמו, אזי גם אם יתברר לנו ע"י בדיקת רקמות שהיתה מוחזקות בטעות, ישאר בעינו דין סוקלים על החזקות."

והדברים יפים לעניינינו. [ב'] הוחזקה כיהודייה כמעט מיום הולדתה כארבעים וחמש שנה אך התברר שהחזקה לכאורה מתבססת על כך שהיא ביתה של [מ'] כאשר הוריה המאמצים אינם יכולים לדעת זאת בוודאות.

דין סוקלים על החזקות נלמד מדין "הוחזקה נדה בשכנותיה בעלה לוקה עליה משום נדה", המבואר בגמ' (קדושין דף פ ע"א) וברמב"ם (פ"א מהל' אסורי ביאה הכ"ב) שהוא מדין הוחזק האיסור. כתב הר"ן בכתובות (דף ט' ע"ב בדפי הרי"ף):

"אם אמרה האישה טמאה אני וחזרה ואמרה טהורה אני אם נתנה אמתלא לדבריה נאמנת, מיהו אם הוחזקה נדה בשכנותיה דאמרינן בסוף קדושין דבעלה לוקה עליה משום נדה, אפילו נתנה אמתלא לומר לא לבשתי בגדי נדות אלא מפני כך, אינה נאמנת, דכיון דבעלה לוקה אלמא כנדה משוינן לה, כ"כ הרשב"א."

משמע, שלמרות שמועילה אמתלא מן הדין, כאשר הוחזקה כנדה משוינן לה, ובעלה חייב מלקות.

וכן משמע בטור ובשו"ע (יור"ד סימן קפה סעי' ב):

"ואם הוחזקה נדה כגון שראוה לובשת בגדים המיוחדין לה בימי נידותה, חשיבא כודאי טמאה."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

משמע שהמוחזקות בנדה, יוצרת דין של ודאי טמאה.

א"כ משמע שדעת הרשב"א, הרמב"ן הטור והשו"ע, וכן דייק המגיד משנה ברמב"ם, שהוחזקה נדה בשכנותיה נחשבת לוודאי טמאה ולא מועילה כל אמתלא לסתור את המוחזקות. ולפי זה, אפשר לומר שהוא הדין במוחזקות של יהדות, לא ניתן לסתור את המוחזקות בשום דרך, ועצם המוחזקות מחשיבה אדם שהוחזק כיהודי, שהוא יהודי, ולכאורה לא ניתן לסתור מוחזקות זו.

כך משמע גם מדברי ה"סדרי טהרה" (בשו"ע יו"ד סימן קפ"ה) שכתב:

"ובאמת לא זכיתי להבין מה שהקשה הטור על הרמב"ן וז"ל: וכי עדיף הוחזקה נדה בשכנותיה מאמרה בפירוש טמאה נדה."

משמעות דבריו, שכל שהוחזק הדבר, למרות שתחילתו הייתה על פי ההורים המאמצים, שוב יש למוחזקות קיום עצמי משלה, ואף על פי שאת המקור למוחזקות אפשר לסתור ע"י בירור שהוא נשען על מידע לא מבוסס, ולאחר בדיקת הרקמות אולי להכחיש במידת מה את המוחזקות.

אך ה"ט"ז (יו"ד סימן קפה ס"ק ב) הביא את דברי הרמ"א בתשובה (סימן ב) שנשאל על אשה שילדה שלש פעמים בחודש השמיני וחששה שעין הרע גורם לה, ורצתה להסתיר עיבורה מבני ביתה ושכנותיה, והסכים בעלה שתאמר טמאה אני בתחילת עיבורה כדי להסתיר עיבורה ונשאל הרמ"א אם בעלה מותר לבוא עליה בסתר, ודן הרמ"א אם יש לומר בזה את דינו של הרמב"ן שבהוחזקה נדה בשכנותיה לא מועילה אמתלא וסוקלין ושורפין על החזקות. והשיב הרמ"א:

"ועוד נראה דבנדון דידן אפילו הרמב"ן מודה דמהני לה נתינת אמתלא, אף על גב דכתב דלא מהני היינו דוקא אמתלא דמהני לגבי טמאה אני, דהיינו שתאמר שלא היה בה כח או שאר אמתלאות כאלו, ומטעם שכתב ב"י דכולי האי לא הויא שטיא להחזיק עצמה נדה בין שכנותיה, אבל בכי האי גוונא דעיקר אמתלא תלויה באחרים, ולא היתה יכולה לעשות בענין אחר, בודאי אמרינן דמהני אמתלא כזו."

לפי דברי הרמ"א שגם במוחזקות מועילה אמתלא, ומה שכתב הרמב"ן שבהוחזקה נדה לא מועילה אמתלא, אינו משום הוחזק האיסור, אלא משום שבמעשיה סתרה את כל האמתלאות האפשריות, אבל אם אפשר למצוא אמתלא שאינה נסתרת ע"י מעשיה למרות שהוחזקה נדה ע"י שכנותיה, תועיל האמתלא. גם הש"ך (ס"ק ה) הסכים לדברי הרמ"א.

גם החתם סופר (שו"ת יו"ד סימן ט) מסיק: "כל הפוסקים פה אחד מסכימים להא דרמ"א דאם אי אפשר בענין אחר מהני אמתלא". כלומר, דברי הרמ"א מוסכמים פה אחד מכל הפוסקים, שאמתלא מועילה לסתור מוחזקות של איסור.

לאור כל זאת נמצאנו למדים, כשם שניתן לסתור את המוחזקות של נדה ע"י אמתלא מוכחת, ה"ה ניתן לסתור את המוחזקות ע"י בירור העובדות. לכן, אם מסתבר שהמוחזקות נשענת על יסודות רעועים לא תועיל המוחזקות.

הרב יעקב אליעזרוב בפס"ד הנ"ל כתב על כך:

"(ג) מה שכתב להאריך לענין אם הוחזק בטעות שאי אפשר לסתור את החזקה אף שהוחזק בטעות, בודאי שזו אריכות שלא לצורך וליתא מכל וכל, דברור דאם הוחזק בטעות אין זו חזקה כלל ועיקר."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ועדיין צ"ע אם מהווה עכ"פ חזקה במקום שנשאר ספק שקול, שלא התברר מדברי הרמ"א ורוה"פ אלא שאינו דין ודאי.

העולה מכל האמור שלדעת רוב רובם של הפוסקים חזקה המבוססת על טעות אינה יוצרת איסור או חלויות הלכתיות ואינה קובעת מעמד אישי. דומה הדבר לחזקה ממונית שנים רבות בקרקע שאין עמה טענה, ולמרות השנים הרבות אין תוקף לחזקה זו על פי ההלכה. ומידי ספק לא יצאנו.

לסיכום הספקות שעומדים בפני ביה"ד:

- א. עולה מכל האמור שיש חשש לדין מרומה ושהאם והמבקשים ניסו להערים על ביה"ד.
 - ב. הסכמת האם [ב'] לבדיקת רקמות אולי מלמדת כי היא סבורה באמת שהיא אכן בתה של [מ'].
 - ג. רב העדה הנ"ל ברור לו ש[ב'] יהודייה, דבר המעלה ספק בפני ביה"ד שמא למרות כל האמור לעיל [ב'] אם המבקשים היא מוחזקת כיהודייה כשרה שגדלה בבית בתו של חכם [י'] כיהודייה. ואולי יש לצרף את דעת מיעוט הפוסקים שהחזקה קובעת ויוצרת מציאות וללכת לקולא בקביעת מעמד המבקשים.
 - ד. ברורה מצוקת המבקשים שסברו שנים רבות שהם יהודים וחיו כיהודייה בקהילה היהודית, ועתה מאוכזבים טרם חתונת הבת [האחות] וחתונת הבן [פלוגי].
- לאור כל הנ"ל, בשלב זה הדין נטה שמידי ספק לא יצאנו, ולפיכך עלה על דעת ביה"ד לקבוע:

א. הצדדים יודיעו את מבוקשם בתיק ולבחור באחת משתי האופציות:

1. לעבור תהליך גיור.

2. לפנות לביה"ד המיוחד לבירור יהדות.

אך כמבואר לקמן היו התפתחויות בתיק.

אחר כותבנו כל זאת, בראות ביה"ד את מצוקת הצדדים ואף שקל להורות על בדיקת רקמות עם עצמות האם [מ'] ז"ל אשר לטענת המבקשים היא האם הביולוגית של [ב'], העלה הרה"ג הרב אברהם גאופטמן לפנות לרב שמעון בן יצחק בצ'אקאשוילי רב ביהכנ"ס אוהל יצחק ומו"ץ שכונת זבולון, מחבר ספר "פרקי רפאל" וספר "האות והמופת" על רבני גרוזיה, שהופיע לא פעם כמומחה ביהדות גרוזיה בבתי דין כדי לברר את העובדות ולחוות את דעתו.

יש לציין לשבח את הרב הנ"ל שהפנייה אליו נערכה כשבועיים לפני מועד החתונה של המבקש ואכן הרב שמעון הנ"ל התגייס בכל העוצמה והמרץ ותוך 48 שעות המציא חוות דעת ארוכה ומפורטת ואף הופיע בפני ביה"ד עם עדויות חדשות וכפי שיפורט לקמן.

בתאריך כ"ד בשבט התשע"ז (20/02/2017) קיים ביה"ד דיון ארוך עם הרב הנ"ל והעדים על מנת לברר את החוליה החסרה בשרשרת העדויות שהתקבלה עד כה, דהיינו לאשש את העובדה כי הילדה – [ב'] – שהובאה אל ביתם של [ט'] ו[א] היא אכן בתה של [מ'].

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בתחילה העיד הרב הנ"ל וסיפר את מה שחשף:

[מ'] היא בת של [ש' ואס']. ל[מ'] יש שני אחים, [...] ו[רא']. אשתו של [רא'], [צ'] מקרית ים, היא בחיים ובת 81.

הם גרו בקוֹטְאִי בִּשְׂכוּנָה של יהודים בלבד ברחוב שאומיאני. זו שכונת היהודים. לא ייתכן שמשפחת [מ'] היו גוים.

[צ'] המתגוררת בקרית ים פרשה בפניו את כל היריעה. [צ'] היא למעשה גיסתה של [מ'], כאשר היא ילידת 1936 ו[מ'] ילידת 1937.

הם גרו באותו בית שהיה מופרד לשני חלקים.

לדבריה, [מ'] ידעה שיש לה בת המתגוררת בישראל, אבל מכיוון שהיה זה אימוץ סגור ובסתר, לא היה לה אומץ לומר את זה.

[מ'] התארסה עם [ס'] שהוא יהודי. הם היו מאורסים בגיל 35 לערך והם התייחדו, ואחיה של [מ'] ששלטו בבית לאחר פטירת ההורים, באו אתו למריבה בגין זה, והתפרדה החבילה והארוס עזב. היום הוא אינו בחיים.

[צ'] סיפרה איך היא ראתה את הבטן של [מ'] גְּלֵה, וכיוון שאח של [מ'] (בעלה של [צ']) גרה באותו בית הוא אסר עליה לדבר אֶתָה.

לא רק [צ'] מעידה, אלא יש עדה נוספת בשם [מנ'] שהייתה גרה מולם, והיא אמרה ש[ס'] הכניס את [מ'] להיריון והיא ראתה איך היא ילדה את [ב'] ב-1971 ואותה אָם ביולוגית [מ'] טיילה עמה במרפסת ואמרה לה בצער למה היא צריכה למסור את בתה לאמוץ.

בשכנות להם גרה [מל']. זו אחותה של [ת'], שהיא אשתו של חכם [י'] והם ההורים של [ט'] – האם המאמצת.

[מל'] שידכה בין שתי המשפחות, ושתייהן בנות של חכם [י'], לכן לדעתו [ב'] יהודייה.

[מל'] הביאה את העניין לידיעת אחותה [ט'] שתאמץ את [ב']. יש עדים ששמעו ש[מל'] מקוֹטְאִי היתה השדכנית של אותו סיפור. ל[מ'] יש אחיינית שהיא בחיים בעכו. שני האחים של [מ'] לא בחיים. הרב הנ"ל הצליח להגיע לבעלה של האחיינית אבל העדות שלו היא בגדר אומדנא ולא בראייה.

כל העדים שנשאלו העידו שבערך תוך שבועיים מהלידה הוצאה לאימוץ. העדה שהופיעה [מנ'] זכרה מה שהיה מגיל 14, היות וזה המקרה היה חריג באותם זמנים.

הדבר ש[מל'] השדכנית התערבה היה מפורסם בכל הרחוב, ש[מל'] קוֹטְאִי לקחה אותה לאוני.

כולם דיברו על כך ש[מל'] שידכה בין המשפחות, ושהוריה של [מ'] נפטרו ואחיה תפסו פיקוד על הענין. [מג'] שגרה בירושלים יכולה להעיד על כך. גם [ד'] אח שלה המנוח ראה את מה שהיה. כמו"כ היה מקובל לשלם על האימוץ, העובדה ששילמו מהווה הוכחה שהיא יהודייה, כי על גוים לא היו משלמים. זה לא מקרה ראשון שמשלמים כסף, גם במקרה שנדון בביה"ד באשדוד שילמו כסף.

הרב הנ"ל דיבר עם [ט'] האם המאמצת שהייתה בסערת רגשות ואמרה ש[מל'] המשדכת קיבלה תשובה חיובית שהיא – [ט'], מוכנה לאימוץ.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כאות להסכמה הזאת, כך [ט'] ובעלה מספרים, היה להם מכתב מהאם הביולוגית שהיא לא תדרוש את הילדה לעולם, אבל המכתב הלך לאיבוד בעלייה לארץ.

הרב סיפר שבקהילה שלו יש מקרה דומה של שני אחים שלאחד מהם היו שני בנים ולאח השני לא היו ילדים והאח נתן לאח השני בן אחד לגדל אותו. [ב'] לא ידעה שום דבר על האימוץ.

לשאלת ביה"ד, האם [מ'] לא רצתה לעשות בירור? השיב הרב: היא הייתה רואה את [ב'] מדי פעם בב"ש והיא הייתה מצטמקת בתוך תוכה.

לשאלת ביה"ד, למה היא לא יצרה איתה קשר? השיב הרב: זה לא יפה היה להגיד לאדם שהוא מאומץ. זה גם בושה לאימא.

ביה"ד שוחח עם [צ'] ועם [מג'] בטלפון בגלל גילן המבוגר ומקום מגוריהן הרחוק מבאר שבע, והם אימתו את דברי הרב ששמע את קורותיה של [מ'] ובתה שלאחר כשבועיים עברה לידי הוריה המאמצים אשר קראו לה בשם [ב'].

בבואנו לסכם, הרי לפני ההתפתחות המתוארת והעובדות שהרב שמעון בן יצחק הביא לפני ביה"ד, ביה"ד הסתפק שמא התינוקת שאומצה הובאה מאישה שאינה יהודייה. ועתה התברר לביה"ד שאכן [מ'] היא זו שילדה את [ב'], וזה משלים את התמונה שסיפרו אחיה של [ט'] [ש'] וגיסתה שהיו בבית משפחת [ר'] ולקחו משם תינוקת. ועתה הונח לפני ביה"ד שאותה תינוקת היא בתה של [מ'].

ג. דיון

עתה שהושלמו פרטי האימוץ והיולדת הרי לפנינו:

1. יהדותה של אם המבקשים

שני עדים כשרים על יהדותה של [ב'] אם המבקשים וכפי שיבואר. הראשון רב העדה הגרוזינית בבאר שבע, הרב רבי אברהם גאגולאשוילי, אשר אמר בוודאות כי [ב'] יהודייה כשרה. אלא שעד כה היו חסרים לביה"ד פרטי האימוץ ולא היה ברור לביה"ד תהליך האימוץ, אך משנדע כי אכן [מ'] היא זו שילדה תינוקת ומסרה אותה לאימוץ. בצירוף העד השני [ש], אחיה של [ט'], שהעיד שאימה של [ט'] אשתו של חכם [י'] וגיסתו [ס'] – [ס'] גם העידה על כך – היו בבית משפחת [ר'] שהוא בִּיתָה של [מ'] ונטלו משם את התינוקת לאימוץ.

כמו"כ הרב שמעון בן יצחק העיד, כמו רב העדה הגרוזינית כי באופן ודאי חכם [י'] לא היה לוקח לִבִּיתו תינוקת שאינה יהודייה כשרה לאימוץ.

2. כשרות התינוקת [ב'] לבוא בקהל

לא התברר בעדות כשרה מי האב, אמנם, הנשים לעיל העידו כי [מ'] הרתה לארוס שלה בשם [ס']. אף שזו עדות של נשים, בנידון דידן ניתן להסתפק בכך כדי להכשיר משני טעמים, וכפי שיבואר:

א. ההיריון והלידה היו בגרוזיה ברחוב שאומיני ויש תרי רובי: רוב גויים בעיר ורוב היהודים הכשרים ל[מ'], ולכן ודאי ניתן להכשיר את [ב'], וכפי שכתב בשולחן ערוך (אבן העזר סימן ו סעיף יח):

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"ראוה שנבעלה או שנתעברה בעיר, אפילו לא היה שוכן שם אלא עכו"ם אחד או חלל אחד ועבד וכיוצא בהם, הרי זו לא תנשא לכתחלה לכהן, שכל קבוע כמחצה על מחצה הוא. ואם נשאת, לא תצא הואיל והיא אומרת: לכשר נבעלתי. היתה אלמת או חרשת, או שאמרה: איני יודעת למי נבעלתי הרי זו ספק זונה ואם נשאת לכהן, תצא, אלא אם כן היו שם שני רובים המצויים כשרים. ויש מי שאומר שאפילו נתעברה בעיר, אם הלך הבועל אליה תנשא לכתחלה, כיון דאיכא רוב העיר ורוב סיעות כשרים, אא"כ הלכה היא אליו. וסתמא נמי, שאין ידוע מי הלך למי, תנשא לכתחלה."

וא"כ לכהונה צריך תרי רובי ולישראל אפילו רוב אחד.

ב. עדות נשים במקום שאין אפשרות אחרת. למרות שבגרוזיה מן הסתם היו עוד אנשים שהיו יכולים להעיד, מ"מ בנדו"ד שזה גילוי מילתא וכן ביה"ד והרב שמעון בן יצחק לא איתרו עדים נוספים, ובפרט שמדובר בתקופה של שבועיים הסמוכים ללידה שנשים מצויות יותר בפרטי היולדת והתינוקת שנולדה, לפיכך אפשר לצרף זאת כסניף ולקבל את עדותן על פי מש"כ בשולחן ערוך (חושן משפט סימן לה סעיף יד):

"אשה, פסולה. ... הגה: וכל אלו הפסולים, פסולים אפילו במקום דלא שכיחא אנשים כשרים להעיד, וכל זה מדינא, אבל י"א דתקנת קדמונים הוא דבמקום שאין אנשים רגילים להיות, כגון בב"ה של נשים או בשאר דבר אקראי שאשה רגילה ולא אנשים, כגון לומר שבגדים אלו לבשה אשה פלונית והן שלה, ואין רגילים אנשים לדקדק בזה, נשים נאמנות. ולכן יש מי שכתב דאפילו אשה יחידה, או קרוב או קטן, נאמנים בענין הכאה ובזיון ת"ח או שאר קטטות ומסירות, לפי שאין דרך להזמין עדים כשרים לזה, ואין פנאי להזמין. והוא שהתובע טוען ברי."

הרי לנו מדברי הרמ"א שבדבר שהנשים שמוות לב יותר הן נאמנות. וכן בדבר שאין פנאי להזמין, כמו בנדו"ד שאין את מי להביא לעדות וילדיה של [ב'] רדופים להינשא והדיון כשבוע לפני חתונת בנה והיא שעת הדחק גדולה.

א"כ בצירוף כל הנ"ל [ב'] היא כשרה לבוא בקהל בודאי.

3. חזקת כשרות

לעיל הסתפק ביה"ד בחזקה של [ב'] שחיה כיהודייה כשרה כ-45 שנה, היות והחזקה מבוססת על טעות או על ספק או עובדות שאינן ברורות. אך היום, לאחר הדיון האחרון – שהקצוות התחברו לתמונה שלימה מהלידה של [ב'] עד למעשה האימוץ וגידולה בביתם של [א'] ו[ט'], בביתו של חכם [י'] ו[ת'] הוריה של [ט'], ובפרט שעם עדותו של הרב שמעון בן יצחק ורב העדה הגרוזינית שלא יתכן שהיה ספק בכשרותה או ביחוסה של [ב'] – בוודאי ניתן לסמוך על חזקה זו.

ד. מסקנה

לאור כל הנ"ל, לאחר שכבר שניתן אישור יהדות למבקש ולאחותו [האחות]:

א. ביה"ד מאשר את יהדותם של [ב'] ושני ילדיה המבקשים [פלוגי והאחות].

ב. יש לבטל את עיכוב הנישואין שהוצא על [ב'] ועל ילדיה.

הרב עובדיה יעקב

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ראיתי את דבריו הישרים והנכוחים של כבוד ידידי הגר"ע יעקב שליט"א, ואענה גם אני את חלקי הקטן.

א. נאמנות על אימוץ הבת, לאחר שהוחזקה כבתם של מי שגידלוה

הספק העומד בפנינו בדבר יהדותה של [ב'], נוצר בעקבות הגילוי כי מי שהוצגו עד כה כהוריה הביולוגיים, שאין כל ספק ביהדותם, הם בעצם הורים מאמצים, שאספו את [ב'] אל חיקם בהיותה תינוקת בת כמה ימים.

לכן, קודם שנדון בשאלת יהדותה של ב', עלינו לברר האם אכן עלינו להתייחס אליה כאל בת מאומצת כפי שהיא ובני משפחתה טוענים כעת, שהרי במשך השנים, הוחזקה כבתם הביולוגית של [ט'] ו[א]. יתירה מכך, במשך למעלה משנתיים, מאז נפתח התיק ע"י בתה של [ב'], טענו [ב'] ובני משפחתה כי [ב'] היא בתם הביולוגית של [ט'] ו[א]. גם לאחר שביה"ד הודיע ל[ב'], כי לפי חוות דעת חוקר היהדות, היא מאומצת, [ב'] הכחישה עובדה זאת בתוקף. רק כשבועיים לאחר מכן, שבה לביה"ד וטענה כי עתה התגלה לה כי היא מאומצת.

מכל מקום, נראה שאין להסתפק בדבר, בפרט לאור חוות הדעת של חוקר היהדות, המסתמכת על תעודת הלידה, שיש בה מספר נתונים מחשידים, בנוסף לעובדה שמתעודת הלידה עולה כי [ב'] היא בת יחידה לאימה (המאמצת), ונולדה רק לאחר שנים רבות של נישואין. כמו כן, בירור שנעשה ע"י חוקר היהדות העלה כי עובדת היותה מאומצת, הייתה דבר ידוע בעיר ממנה באה.

בנוסף על האמור, הרי אביה הופיע בפני ביה"ד והודה כי אכן [ב'] אינה בתו הביולוגית. לכאורה זהו דין מפורש בשולחן ערוך (אבן העזר סי' ד סעי' כט), לפיו:

"האב שאומר על העובר שאינו ממנו, או על אחד מבניו שאינו בנו, נאמן לפוסלו."

אם כן, נראה שגם בנדו"ד יש נאמנות לאב לומר כי מי שהוחזקה עד כה כבתו הביולוגית, היא מאומצת. הן אמנם, ידועה שיטת הבה"ג, לפיה נאמנותו של האב לומר על אחד מבניו שאינו בנו, היא רק על ידי הכרת בכורה, דהיינו שאומר על אחד מבניו הקטנים שהוא הבכור, וממילא יוצא שהגדולים ממנו, אינם יוצאי חלציו. עוד מצינו כי דעת הרי"א ז"ל בשלטי גבורים, וכן כתב בספר המכריע (סימן סד) שנאמנות האב היא רק כאשר אומר שהוא בנו, והוא ממזר, אך לומר שאינו בנו והוא ממזר, אינו נאמן. עוד יש לבחון, האם נאמנות האב היא דווקא ביחס לבנו או אף לבתו. מכל מקום, פשט לשונם של הרמב"ם והמחבר מורה כי לא חילקו בכל זה, ונתנו לאב נאמנות לומר על מי שהוחזקו כבנו או בתו, שאינם כאלה, ואף אם אין בדבריו הכרת בכורה, ואכמ"ל.

ועיין היטב בכל זה בתשובות הגרע"א (סימן קכח).

לכן, בנדו"ד, להלכה אין ספק כי [ב'] אינה בתם הביולוגית של [ט'] ו[א], אלא היא מאומצת. הדבר ברור הן עפ"י דברי אביה, הן עפ"י קרוביה והן עפ"י חוות דעת חוקר היהדות.

ב. נאמנות אדם על יהדותו

לאחר שהוברר כי [ב'] אינה בתם הביולוגית של [ט'] ו[א], התעורר ספק בדבר יהדותה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

קודם שננסה להתחקות אחר יהדותה של [ב'], נתעכב קמעא בשאלה העקרונית העומדת בפתחנו, והיא נאמנותו של אדם להעיד על עצמו שהוא יהודי.

הגמרא בריש פסחים (דף ג ע"ב) מספרת על גוי שעלה לירושלים לאכול פסחים. עיון בדברי הגמרא מעלה כי אף אחד לא חקר אודותיו, והאמינוהו שהוא ישראלי, עד שנתגלה הדבר ע"י רבי יהודה בן בתירא.

הסיק מכך רבינו תם (תוספות ד"ה במוחזק, יבמות דף מז ע"א) כי אדם שבא ואמר: "ישראל אני", נאמן.

אמנם עיין בתוס' (פסחים שם, ד"ה ואנא אכילנא) שכתבו כי אין מכאן ראיה שנאמין לכל הבא לפנינו ואומר ישראל אני, דשאני הכא דרוב ישראל היו ואזלינן בתר רובא.

מכל מקום, התוס' עצמם הביאו ראיה מפרק החולץ (יבמות דף מה ע"א) לגבי אדם שאביו גוי ואמו ישראלית, ובא לפני רבי יהודה, והציע לו לגלות למקום בו אין מכירים אותו, וכך יוכל להינשא בלא שייודע פגמו. לכאורה ניתן לדייק כי אדם הבא למקום שאינו מוכר בו, אין צורך בכירור מקיף בנוגע ליהדותו, והרי הוא נאמן על כך, דאם לא כן, מה ירוויח בכך שייגלה למקום אחר.

ועיין עוד בארוכה בדברי הראשונים בסוגיות הנ"ל (וכן ביבמות דף מז ע"א ובכתובות דף כד ע"א), שרבים מהם העלו כי נאמן אדם להעיד על עובדת היותו יהודי.

מספר טעמים ניתנו בדברי הראשונים באשר לנאמנות זו:

1. יש הסוברים שהוא מדין רוב, "דכל דפריש מרובא פריש", כאשר אותו אדם אכן פרש ממקום שרובם ישראל, וכפי שהזכרנו סברא זו לעיל בדברי התוס'.

אמנם יש לפקפק בזה כאשר אינם מתנהגים כיהודים, עיין בשו"ת "חוט המשולש" (ח"א סי' ה), שם כתב הגר"ח מוולאז'ין זצ"ל:

"באמה ובתה שבאו לפנינו ולא יוכלו לדבר בלשון יהודית, אית לן לאחזוקינהו בנכרים או בגרים. דאף דאיכא נמי ישראלים שנטמעו בין הנכרים ודאי מיעוטא נינהו. וכל מידי דדרכא דמלתא ברובא היא מחזקינן בהכי כדאסיקנא לעיל בפ"י דברי הירושלמי וכע"י שכתבו התוס' יבמות (דף מ"ז ד"ה במוחזק לך) דרוב הבאים לפנינו בתורת יהדות ישראלים הם, וכ"ה בכל הפוסקים."

כלומר, אין הולכין אחר הרוב כדי לומר שישראלים הם, אלא במקום בו מצטרפת לכך התנהגות התואמת את יהדותם (עיין במאמרו של הגר"ש רפאל זצ"ל, "לשאלת זהותם וגיוורם של העולים מברית המועצות", קובץ תורה שבעל פה לב, תנש"א).

אך נראה לומר שבזמננו, כאשר לדאבון לב, לרבים מאוד מן העולים, אין מודעות מספקת באשר לצורת ההתנהגות המקובלת בין יהודים מדורי דורות, זאת בשל תלאות הגלות, הרי שאין בהתנהגותם השונה מדרך ישראל סבא, כדי להקליש את כוחו של הרוב. כעין זה מצאתי בדברי הגרי"ש אלישיב זצ"ל, ב"קובץ תשובות" (ח"א, אה"ע קלג), שכתב:

"אמנם זה ודאי באלה העולים מרוסיא אין לראות בזה ריעותא, בזה שאינם מתנהגים כדת, שהרי אפילו יהודים גמורים הבאים משם אינם יודעים משמירת תורה ומצוות."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

2. אחרים נקטו כי הנאמנות היא מטעם שאינו משקר במילתא דעבידא לאיגלוויי, עיין בנימוקי יוסף (יבמות דף טז ע"א), וז"ל:

"אם בא ואמר ישראל אני או גר אני נאמן וסומכין על פיו לכל דבר, דמילתא דעבידא לאיגלוויי הוא ולא משקר, והכי מוכח מההוא עובד כוכבים דסליק ואכל פסחים בירושלים פרק קמא דפסחים."

וכ"כ הריטב"א (יבמות דף מז ע"א).

3. סברא נוספת היא מטעם חזקה דאין גוי אומר על עצמו שהוא ישראל. וכפי שנתבאר בדברי ה"אגרות משה" (אבן העזר ח"א סימן ו):

"נראה דלתוס' ורא"ש יבמות דף מ"ז דבאדם שבא ואמר ישראל אני נאמן משום דרוב הבאין לפנינו בתורת יהדות ישראל הם, אינו דוקא שראינום שומרי תורה ומצוות אלא אף על אמירתם לבד שהוא ישראל הוה הרוב ישראל, משום דעכו"ם לא יאמרו על עצמם שהם ישראלים בכל המדינות שידוע שרובא דרובא דהעכו"ם ואולי כולם הם שונאי ישראל ומתביישים לומר שהם ישראלים."

ועיין בכל זה בארוכה בקונטרסו של הגרמ"מ פרבשטיין שליט"א (תחומין יב, עמ' 17), שדן בשאלה האם נאמנותו של האומר ישראל אני מבוססת על הקושי של הגוי להראות התנהגות של יהודי, שהרי עליו ללמוד סדר הנהגות שלם וקשה, הכולל את צורת ההתנהגות המקובלת בין יהודים, או שהנאמנות בנויה על ההנחה שבדרך כלל הגוי אינו רוצה להיות יהודי, וכדמשמע באג"מ, עיי"ש.

4. כמו כן ניתן לקבל אמירתו של אדם שהוא ישראלי, מכח חזקה, כאשר חי והוחזק במשך השנים כישראלי, כדקיימא לן דסוקלין ושורפין על החזקות (קדושין דף פ ע"א).

ועיין עוד בשו"ת יביע אומר (ח"ז אה"ע סי' א), במאמרו של הגר"ש רפאל זצ"ל (קובץ תושב"ע לב), בקונטרסו המקיף של הגרמ"מ פרבשטיין בתחומין (שם) ובפד"ר לבירורי יהדות שע"י המועצה הדתית ירושלים, חלק א (בתחילתו).

ג. נאמנות אדם על יהדותו כאשר טוען שהוא מאומץ

הנהגה לכאורה נימוקים אלו שהועלו מפי ראשונים כמלאכים, אינם שייכים בנדו"ד, ונבאר הדברים.

ראשית, יש לדון האם גם במקרה שבפנינו, ניתן לקבוע את יהדותה של [ב'] מדין רוב. לשם כך, עלינו לבחון מהי הקבוצה אודותיה אנו דנים, שלגביה נוכל לומר "כל דפריש מרובא פריש". אם הדיון נסוב אודות אנשי המדינה ממנה באה, הרי רובם גויים, אך אם נאמר שהדיון הוא על קבוצת העולים מאותה מדינה, הרי רובם ישראלים.

נדון דומה מצינו בגמ' כתובות (דף טו ע"א) לגבי סיעה של בני אדם כשרים שהגיעה למקום מסוים, שנידונת כרוב כשרים, ואף אם הגיעה ממקום שרובם פסולים, לא הורע כח הרוב של הסיעה, דז"ל החזו"א (אב"ע סי' ז ס"ק א):

"דאפילו אם רוב העיר שבאו ממנה, הם פסולים, כיון דרוב העוברים כשרים, אין רוב הפסולים שבעיר מפסידים כלום מרוב הסיעה."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לאור זאת, הסיק הגרמ"מ פרבשטיין (שם) שהעולים היוצאים מרוסיה, אם נדע שרובם יהודים, יידונו כסיעה בפני עצמה. ואם יפרוש אחד מסיעה זו, יידון כפורש מסיעה שרובה יהודים, ונפסוק עליו שהוא יהודי, מדין כל דפריש מרובא פריש.

והנה גם אם נגדיר שרובם של העולים לארץ ישראל הם יהודים, אפשר שעדיין אין זה נוגע לנדו"ד, משום שבדרך כלל, שאלת יהדותם של עולי חבר העמים מתעוררת רק כאשר הם מגיעים לבירור יהדותם בארץ ישראל כעולים, שהרי קודם לכן אין כל ספק שמתעורר באשר ליהדותם, ולכן כאשר מופיע בפנינו אדם לצורך בירור יהדותו, הרי זה כמי שפורש מקבוצת העולים, שרובם יהודים, וכל דפריש מרובא פריש.

מה שאין כן, לגבי [ב'], יש מקום לומר שהספק לגביה התעורר עוד קודם הצטרפותה לסיעת העולים מחבר העמים, בשעה שנעקרה מאותו בית פרטי בעיר כותאסי, המקום ממנו נלקחה לאימוץ, לדבריה.

לכאורה הספק לגביה נוצר במקום הקביעות, שהרי שני העדים קרובי משפחת האם המאמצת, הופיעו בפני ביה"ד וסיפרו כי נסעו לעיר כותאסי, והגיעו לבית פרטי ברחוב שואמיני, ושם נמסרה להם את התינוקת, לכן גם אם לא נלך אחרי רוב אנשי המקום, שהם גויים, עכ"פ יש לנו ללכת אחר מקום הקביעות, ונדון בה כמחצה על מחצה כיון שפירש לפנינו, כמבואר בשו"ע יו"ד (סי' קי סעי' ג), אם כי לדברי העדים הרי התינוקת נלקחה מבית של יהודים, ואם כן הם אמרו והם אמרו, ומהיכי תיתי להחזיק איסור, אא"כ נאמר שעצם העובדה שהתינוקת נלקחה מבית בעיר שרובה גויים היא עובדה ידועה אף בלא עדותם.

ובכלל יש לדון כי אולי אף בנדו"ד נחשב הדבר שהשאלה התעוררה רק בארץ ישראל, כאשר [ב'] מגיעה לביה"ד לצורך בירור יהדותה, שהרי כאשר נלקחה לאימוץ לא התעוררה שאלה מעשית בדבר יהדותה, וצ"ע (ועיין נדון דומה בפת"ש אה"ע סי' ד ס"ק מא בדברי הנוב"י ובעל הנתיבות).

בנוסף, יש לדון באופן עקרוני האם כלל שייך ללכת אחר הרוב, כאשר דנים על יהדותם של עולי חבר העמים, ולכאורה נראה מתוך דברי הגר"ש אלישיב זצ"ל (קובץ תשובות, שם) דמאחר שיש ביניהם כשלושים אחוז נישואי תערובת, הרי דינם כמשפחה שקרא עליה ערער (עיין אה"ע סי' ב סעי' ה), ולכן צריך לברר ולא לסמוך על הרוב או החזקה.

גם לגבי עובדת היותה של [ב'] מוחזקת כיהודיה במשך כל השנים, עלינו לדון האם יש לכך משמעות, כאשר יחס הסביבה אליה והתנהגותה כיהודייה היו על סמך ההבנה כי היא בתם הביולוגית של זוג הורים יהודיים, ומסתבר כי הבנה זו בטעות יסודה. ועיין בפס"ד 588549/1, מביה"ד הרבני בחיפה, שעסק אף הוא בבירור יהדות, וקבע בו הגר"י אושינסקי שליט"א [בדעת מיעוט], כי:

"אין לדבר על "מוחזקות", כאשר יתכן והיא נקבעה בטעות, ע"י שכנים או מכרים ממשפחת בעלה שספרו למבקשת שהיא יהודיה, ועל סמך זה התנהגה כיהודיה, כגון שנישאה בחופה וכתובה ... "מוחזקות" היא מחליף לראיה, כאשר לא ידוע מקורה, ואנו תולים שהמוחזקות היא המקור להנהגות היהדות, אך כאשר אנו יודעים את מקורה של אותה "מוחזקות", ואנו סבורים שהמקור היה בטעות, כפי הנסיבות המתוארות ע"י החוקר שלפנינו, לא ניתן להסתמך על דין "מוחזקות", כדי לקבוע את יהדותה של המבקשת."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכעין זה מצאתי בפס"ד ירושלים (ח"ב, עמ' תה) שדנו אף הם בחזקת יהדות למאומצת, ודימו זאת למובא בכתובות (דף כו ע"ב) לגבי מי שהוחזק שאביו כהן, ויצא עליו קול שהוא בן גרושה או חלוצה, והורידוהו מן הכהונה עד שיבדקו את הדבר. ואף ששם מדובר על כהונה, מכל מקום, כאשר יש ריעותא בייחוסה של המבקשת, כיון שאין יודעים מיהי אמה, נראה שגם בישראל יש לחשוש, ולכן חזקת היהדות בה הוחזקה המבקשת אינה דוחה את חוב הבריור שנגרם כתוצאה מהריעותא, ועיי"ש שהביאו בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שאין לסמוך על חזקת יהדות, כאשר אין ידוע מיהי האם הביולוגית, והצריכה לעבור גיור מספק, אם יוכח שהיא שומרת תורה ומצוות.

ד. נאמנות אדם על יהדותו כאשר גדל בין יהודים

נציין, כי אף החזקה, לפיה אין גוי אומר על עצמו שהוא ישראל, אינה שייכת במי שגדלה בבית יהודי, בין אם נאמר שהחזקה מבוססת על הקושי של הגוי להראות התנהגות של יהודי, ובין אם נאמר שהנאמנות בנויה על ההנחה שבדרך כלל הגוי אינו רוצה להיות יהודי, שהרי מי שגדל כל ימיו בין היהודים אין לו כל קושי לנהוג כמותם, וודאי שאין לו בושה להזדהות כיהודי.

ובכלל, כאשר יש לאדם תועלת באמירת יהודי אני, אין שייכת חזקה זו, כפי שיש שכתבו בנוגע לעולים לאחר שנות התשעים, שבשל כדאיות כלכלית בעלייה לארץ, הזדהו כיהודים.

יתירה מכך, בנדו"ד למבקשים יש חשש שאם לא יוכרו כיהודים, הדבר יזיק למעמדם ואף יימנע מהם להינשא כפי חפצם, ודאי שאין שייכת החזקה שגוי אינו אומר על עצמו שהוא ישראל, וכעין זה מצינו במגילת אסתר (ח, יז): "ורבים מעמי הארץ מתיהדים כי נפל פחד היהודים עליהם", ועיי"ן ב"אמרי אמת" (מועדים, עמ' קו) שהביא בשם ה"שפת אמת" דלא כתוב "מיהדים", אלא "מתיהדים", דהיינו שלא באמת התגיירו, אלא שעשו עצמם כאילו הם יהודים. ע"כ. נמצאנו למדים כי פחד עשוי להביא אדם להתחזות ליהודי (כעיי"ז הובא בפסקי דין ירושלים ח"א, עמ' לא בשם הגר"א נבנצל).

לכן גם נימוק זה שהובא כטעם לנאמנותו של אדם להכריז על עצמו כיהודי, אינו שייך בנדו"ד.

ה. נאמנות אדם על יהדותו לאחר שנחשד הוא או קרוביו כי שיקרו לביה"ד

גם הטעם שהזכרנו, לפיו הנאמנות היא מטעם שאינו משקר במילתא דעבידא לאיגלווי, לכאורה אינו שייך כאן. ראשית, הרי הורתו של תיק בירור יהדות זה, בשקר יסודה, שהרי בני המשפחה הסתירו בידועין מביה"ד את דבר האימוץ. ואף אם נקבל את גירסתה של [ב'], שאכן לא ידעה על כך עד שביה"ד גילה את אוזנה [דבר שיש להטיל בו ספק עפ"י מה שנאמר בביה"ד שכל העיר ממנה הגיעה ידעה מהאימוץ, ובכלל זה בעלה של [ב']], וא"כ קשה להעלות על הדעת, שקרוב ליובל שנים, כל סביבתה הטבעית של [ב'] יודעת על דבר האימוץ, והיא היחידה שאינה יודעת על כך], עדיין יש לומר, שהחזקה אינה שייכת במקום בו קיים קושי לגלות את הדברים שאירעו במקום מרוחק לפני שנים רבות, ובכגון זה שאין

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כאן מילתא דעבידא לאיגלווי, אפשר שאינו חושש לשקר, וכעין זה מצינו בפס"ד של הגר"ש שפירא שליט"א (ביה"ד ירושלים, תיק 885943/1).

1. הצורך בבדיקת יחוס קודם נישואין

לגבי הצורך בבדיקת ייחוסו של אדם, קודם שבאים עמו בקשרי נישואין, מצינו בגמרא בקידושין (דף עו ע"ב):

“חכמים אומרים: כל משפחות בחזקת כשרות הן עומדות”.

כתב הטור (אבן העזר סי' ב):

“כל הארצות סתמן בחזקת כשרות הן עומדות, ואיש או אשה שיבא לינשא אין צריך לבדוק אחריהם כלל, אבל רש"י פירש איש שבא לינשא אשה צריך לבדוק אחריו קודם שישואוהו, וכ"כ הרמ"ה, ופירוש הא דאמר כל המשפחות בחזקת כשרות היינו מאן דאית ליה חזקת כשרות אין צריך לבדוק אחריו, אבל מאן דלית ליה חזקת כשרות, כגון שאין משפחתו ידועה, צריך ראייה ליוחסים, ואין עד אחד נאמן אף על פי דלא הוזהרו כשרות מלינשא לפסולים ה"מ פסולי כהונה אבל פסולי קהל אם בא לינשא ישראלית לא שבקינן עד דמייתי ראייה שמא עבד הוא. ע"כ. ול"נ, דלישנא דכל המשפחות בחזקת כשרות אינו משמע כדבריו דאיירי במאן דאית ליה חזקה”.

יוצא אפוא, שלדעת הרמ"ה, משמעות דברי חכמים שכל משפחות בחזקת כשרות הן עומדות, היא שמשפחה המוחזקת ככשרה, אין צריך לבדוק אחריה. אולם כאשר מגיעה לפנינו משפחה שאינה מוכרת, יש צורך בראייה לצורך ייחוסם. אולם הטור חולק על כך, ולדעתו משמעות דברי חכמים היא שגם משפחה שאינה ידועה לנו, היא בחזקת כשרות, כל עוד לא יצא לגביה ערער.

מלשון השולחן ערוך (אה"ע סי' ב סעי' ב) משמע שסובר כטור, דסתם וכתב:

“כל המשפחות בחזקת כשרות ומותר לישא מהם לכתחלה”.

ובבאר היטב (שם, ס"ק ד) הביא שה"בית הלל" סובר כרמ"ה, וז"ל הבאר היטב:

“בטור כתב בשם הרמ"ה, מי שאין משפחתו ידועה לנו, דלא אמרינן שהוא בחזקת כשרות, לכן יש להחמיר. ב"ש. וכן כתב בית הלל: מי שבא מארץ אחרת הן איש או אשה או בחור או בתולה או אלמן או אלמנה צריך ראייה שהוא ישראל, ואף שמתנהגים כדת ישראל ומדברים בלשוננו ויודעים בכל טיב היהודים, אעפ"כ צריכים ראייה, וכן הוא תקנות מדינות ליטא שאין לסדר שום קידושין אא"כ שיש לו ראייה שהוא ישראל, ומאיזה משפחה, עי"ש, וכ"כ מהרי"ט בתשובה ח"א סי' קמט, עי"ש”.

ובשו"ת יביע אומר (ח"ד אבן העזר סי' א) הכריע שלא כדעת הרמ"ה, וז"ל:

“ולענין הלכה, לענין חשש פיסולי קהל דעת כל הפוסקים שאפילו מי שאין לו חזקת משפחה, כגון שבא מארץ רחוקה, ואומר ישראל אני, נאמן גם להשיאו אשה, שכל המשפחות בחזקת כשרות הן עומדות, זולתי הרמ"ה שחולק על זה, ודלא כהבית שמואל שייחס למרן המחבר דסבירא ליה כהרמ"ה, וליתא, וכמו שביארנו... וכן הגאון מהר"ש קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה (חלק אבן העזר סימן טו) כתב, ומה שחשש הבית שמואל להחמיר, הנה מנהגינו באמת שכל איש ואשה הבאים להנשא, אין אנו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

חוקרים ודורשים אחר משפחותיהם כלל, מפני שאנו נוהגים כדעת הסוכרים
דלא חיישינן להכי, ובפרט שאם נחוש לאוסרים להנשא הוה ליה כדיעבד...
בהא סלקינן ובהא נחתינן שמעיקר הדין העולים מרוסיה ומצהירים שהם
יהודים, נאמנים הם, ומכל מקום אם יש רגלים לדבר שהצהרתם אינה נכונה,
צריך לחקור ולדרוש היטב. וכתורה יעשה."

והנה בנדו"ד שיש רגלים לדבר שהצהרתם אינה נכונה, שהרי התברר כי שיקרו לביה"ד
בתחילה, פשוט הוא שלכולי עלמא יש לחקור ולדרוש היטב בדבר.

ז. עדות בני המשפחה המאמצת על דבר האימוץ

והנה בדיון שנערך בכ"ד סיון תשע"ו הגיעו לבית הדין שני בני משפחה, אחיה וגיסתה של
האם המאמצת, וסיפרו שהם אלו שנסעו לעיר כותאיסי, ביחד עם אימה של המאמצת,
הגיעו לבית מסוים, על הדלת היה רשום שם המשפחה [ר'], יצאו שני אחיה של היולדת עם
התינוקת והעבירו אותה אליהם. לדברי שניהם, הם לא ראו את האם הביולוגית, רק האחים
שיצאו אליהם סיפרו ש[מ'] היא האם הביולוגית. יוצא אפוא, שהעדות המרכזית המקשרת
בין [ב'] לבין [מ'], כאימה הביולוגית, היא עדותם של שני בני משפחה.

ועיין בבית הלל שלאחר שכתב להחמיר ולהצריך ראייה, במי שבא מארץ אחרת ואין לנו
ידיעה לגבי יהדותו, הסיק: "וכן הוריתי הלכה למעשה [...] וגזרתי עליהם שיפרשו זה מזה, עד
שיביאו ראייה שהם ישראלים, אפי' על פי קרוביהם".

יוצא, אפוא, שלדבריו עדות קרובים מהווה ראייה לגבי יהדות. אך נראה שזה דווקא במקרה
רגיל בו אין ריעותא, משא"כ בנדו"ד בו ידוע [ב'] היא מאומצת, מה עוד שמשפחתה ניסתה
להערים על ביה"ד ולהסתיר את הדבר. וכן נראה ממ"ש הגר"מ פרבשטיין במאמרו (שם) שביאר
שחומרתו של הבית הלל אינה מעיקר הדין אלא מכח תקנת מדינת ליטא, והביא ראייה מכך
שקיבל עדות קרובים כראיה, משמע שמעיקר הדין אין לנו חשש, ורק מתקנת מדינת ליטא יש
להחמיר. ע"כ. מכל מקום, רואים גם מדבריו שבמקום בו חובת הבירור היא מדינא, אין להקל
בקבלת עדות קרובים.

אלא שבעצם, לאור פרשת האימוץ, יוצא שייחוסם של העדים הללו הוא לאם המאמצת,
ואין להם קשר דם עם [ב'], ולכן אינם פסולים מחמת קרובה [ועיין טור חו"מ (סי' לג, כח) לגבי
פסול עדות בחורגן]. ואף שודאי אוהבים גמורים הם ל[ב'] ומשפחתה, הרי כבר כתב הטור
(חו"מ סי' לג, לג): "מה שפסלה תורה קרובים לא מחמת אהבה שביניהם שהרי פסולין לו בין
לזכות בין לחובה לפיכך האוהב והשונא כשרים להעיד אף על פי שהן פסולין לדון" (עיין שו"ע
סי' לג סעי' א).

נמצאנו למדים, שאוהביו של אדם לא נחשדו להעיד שקר בשל אהבתם, ורק לדון הם
פסולים שמא האהבה תטה את ליבם שלא כדין. לכן, יש מקום לקבל את עדותו של אחי האם
המאמצת שהוא זה שבא לביתה של משפחת [ר'] בעיר כותאיסי כדי ליטול את התינוקת [מ'].

אלא שעדיין ליבי נוקפי, שהרי נפסק בשו"ע (חו"מ סי' לו סעי' א) כי:

"כל עדות שיש לאדם הנאה בה פסול להעיד."

וכן עיין בשו"ע (שם, סעי' כא) שפסק:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"דברים אלו תלויים בדעת הדיין ועוצם בינתו, שיבין עיקר המשפטים וידע דבר הגורם לדבר אחר, ויעמיק לראות אם ימצא לזה העד צד הנאה בעדות זו, אפילו בדרך רחוקה ונפלאה, הרי זה לא יעיד בה."

והלא דבר גלוי וידוע הוא, כי לאחי האם המאמצת, הנחשב כדודה של [ב'], יש הנאה מכך ש[ב'] תוכר כיהודייה, וילדיה יוכלו לבוא בקהל ישראל, ואם כן, כיצד אפוא, נוכל להסתמך על עדותו.

הן אמת כי ניתן לומר שאף שלעד זה יש הנאה, אך עדיין מאחר שאין זו הנאה ממונית, אין לפוסלו מלהעיד, אמנם עיין בש"ך (שם, ס"ק י) שלא חילק בדבר, וכתב:

"לענין נגיעת עדות לא בעינן נגיעה של ממון, דנגיעה של שום הנאה נמי פסול [...] ועוד דהרי לענין עדות כתבו הרמב"ם (פט"ז מעדות ה"ד) והטור והשו"ע לקמן [...] דאפילו דבר הגורם לדבר אחר, אם יש צד הנאה בעדות זו אפילו בדרך רחוקה ונפלאה, לא יעיד."

אך עיין בקצות החושן (שם, ס"ק ד) שכתב על פי המהרי"ט לחלק בין הנאת ממון הפוסלת מלהעיד, לבין הנאה אחרת, שאין בה כדי לגרוע מיכולתו של העד להעיד, וז"ל:

"וכל זה לא קשה לפי מה שהעלה בתשובת מוהרי"ט חלק חו"מ סימן פ' דבעינן הנאת ממון דוקא, ומ"ש הרמב"ם (פט"ז מעדות ה"ד) אפילו בדרך רחוקה ונפלאה, היינו נמי הנאת ממון דוקא... וע"ש שהביא ראיה לזה מהא דאבי החתן ואבי הכלה מעדיין זה לזה (סנהדרין כח, ב) אף על גב דאין לך מקרבא דעתיה גדול מזה."

מכל מקום, נראה שגם לדעת הש"ך, בעינן הנאה מבוררת כדי לפסול את העד, דאם לא כן, כיצד נבאר את ההלכה המתירה לאוהב להעיד, הרי לכל אוהב יש הנאה מכך שאהובו יזכה בדין, אלא על כרחך דלכו"ע בעינן הנאה מבוררת כדי לפסול את העד.

לכן נראה כי אכן ניתן להסתמך על עדותו של אחי האם המאמצת, אם כי ביחס לאב המאמץ נראה שלא נוכל להסתמך על דבריו, דאף שאוהב אינו פסול להעיד, מכל מקום, כמי שגידל את [ב'] במשך שנים רבות, פשוט הדבר שיש לו הנאה מבוררת מעדותו, ומן הסתם גם יש לו איזו נגיעה ממונית אפילו בדרך רחוקה, ולכן לא ניתן לקבל עדותו. בנוסף לכך, בשונה מעדותו של אח האם המאמצת, הרי האב המאמץ לא נכח במסירתה של התינוקת ממשפחתה של [מ'], ולכן אין זו עדות מכלי ראשון.

אוסף עוד כי בפני ביה"ד הופיע רב העדה הגרוזינית מעירה של [ב'], שהעיד בפני ביה"ד כי [ב'] היא יהודייה כשרה. לענ"ד קשה להסתמך על עדותו מפני שבדבריו הוא מעיד כי שמע על כך ש[מ'] מסרה ילדה לאימוץ, כמו כן, הוא שמע ש[ב'] היא מאומצת. לכן, בנוסף לכך שעדותו היא רק עדות שמיעה, העד לא יכול היה לקשר בבירור בין שני הנתונים שהעיד עליהם, והתקשה לומר בוודאות כי [ב'] היא אותה תינוקת שנמסרה לאימוץ ע"י [מ'], כפי שעולה מהפרוטוקול.

ת. האם עדות על יהדות דינה כעדות על דבר שבערוה או עדות על דבר איסור?

יש לעיין האם בבואנו לחקור אודות יהדותו של אדם, נחשב הדבר כבירור הנוגע לאיסורין או שמא יש להתייחס לכך כעיסוק בדבר שבערוה. ביאור הדברים הוא, כי מצד אחד, הפועל היוצא של יהדותו או אי יהדותו של אדם אינו נוגע רק לאפשרות שלו להינשא

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לישראלית, ולכן אין כאן דבר שבערווה. מאידך גיסא, סוף כל סוף יש נפקא מינה גם לגבי תפיסת הקידושין.

הנפקא מינה לענייננו תהיה האם ניתן להסתפק בעד אחד, כבכל ענייני איסור, בהם עד אחד נאמן. או שמא, יש צורך בשני עדים, דחשיב כדבר שבערווה, ואין דבר שבערווה פחות משניים. ועיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק אה"ע סי' נה), שהצריך שני עדים בעדות על גירות, כבכל עדות על דבר שבערווה, וז"ל:

"נלע"ד דעדות גר וגירות מקרי דבר שבערווה ובפרט גירות שאם לא נתגיירה אסורה לישראל [...] ואם כן, להעיד על הגירות צריך שני עדים."

ובשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סי' קכז, ענף ה), הקשה על דבריו:

"ועצם שיטת הנו"ב [...] שעדות על גירות ואף על גר שנתגיירו הוא דבר שבערווה ואומר זה מסברא בלא ראיה, לכאורה לא נכון כלל דכי גרות שנכנסו לקדושת ישראל הוא דבר הנוגע רק לענין אישות הא עיקר גרות אינו לענין זה אלא לחיובי כל מצות התורה וגם לעלמא נוגע להחיותו ולהתנהג עמו בכל דבר כמו עם ישראל, רק שממילא כיון שהוא בקדושת ישראל מותר גם ליחסין בישראל ותופסין הקידושין, ומנא ליה שגם זה הוא בדין דבר שבערווה כיון דל"ד כלל להדבר שבערווה דסוטה שבה נאמר הדין דצריך שני עדים וכן לא לגיטין וקידושין שכל ענינם הוא דבר שבערווה ואין למילף מזה גרות."

לכן הסיק:

"מכל מקום בגרות שענין הגרות אינו לעניני אישות אלא להכניסו בקדושת ישראל, רק שממילא נוגע זה גם לאישות, ודאי אין לדמותו לסוטה וגיטין וקידושין להחשיב זה לדבר שבערווה. ואולי כשהיה הנידון אם הם גרים בשעה שרוצים לישא ישראלית וישראל או אחר שכבר היו הקידושין שעתה דנין ענין הגרות לתפיסת הקידושין, יש מקום להחשיב זה לדבר שבערווה אבל כשהנידון הוא לשאר הדברים אם הוא גר לכאורה אין מקום להחשיב זה לדבר שבערווה, וממילא יועיל גם לעניני אישות."

בכל אופן, גם לדברי האגרות משה, מאחר שהמבקשים, בנה ובתה של [ב'], באו לבירור יהדותם ערב חתונתם, יש להתייחס לכך כאל דבר שבערווה [אם כי יש לומר שבנדו"ד מאחר שעיקר בירור היהדות נוגע ל[ב'], אזי אף שהנידון כעת הוא בשאלת יכולתם של בנה ובתה להינשא, אפשר שאין זה נחשב כדבר שבערווה, שהרי אנו דנים על האם ולא על הבנים, ומצינו סברא דומה בנודע ביהודה (אה"ע מהדו"ק סימן ז), עיי"ש].

עוד יעויין בשב שבעתתא (שמעתתא ו פרק טו) שכתב לחלק (בדעת הרמב"ם) בין פסול בתולדה לבין פסול המתחדש ע"י מקרה, וז"ל:

"דלא אמרו ע"א נאמן באיסורין אלא להעיד על דבר שנתהוה במקרה כמו להעיד אשה זו נעשית גרושה או זונה דזה הו"ל כמו נתנסך יינך, אבל להעיד על פסולי קהל בתולדה הן להעיד ממזר או בן גרושה וחלוצה, דהוא חלל בתולדה ולפוסלו מקהל כהונה או קהל ישראל בזה אין ע"א נאמן."

לפי דבריו לא שייך דין נאמנותו של עד אחד באיסורין כאשר העדות היא על ייחוסו של האדם מלידה [ועיין ב"שערי יושר" (ו, ג) שתמה עליו, ואכמ"ל].

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מפאת קוצר היריעה נסתפק בזה, ויעויין עוד במאמרו של הגרמ"מ פרבשטיין (שם, עמ' 64 ואילך).

מכל מקום, עולה מכאן כי קשה להסתמך אך ורק על עדותו של אחי האם המאמצת [אם כי יעויין בתשובת הנוב"י (אה"ע קמא סי' נד-נה) שכאשר ישנם רגלים לדבר, ניתן לסמוך על ע"א, כמו אחר קינוי וסתירה].

ט. עדות נשים על אימוץ

כבר הזכרנו לעיל, כי בנוסף לעדות אחיה של המאמצת, אשר נכח, לדבריו, בשעת מסירתה של התינוקת, הופיעה אשתו של אח נוסף של אם המאמצת, ולדבריה, נכחה אף היא בשעת האימוץ.

ונראה לעניות דעתי, כי יש מקום לשקול לקבל את עדותה, עפ"י מ"ש הרמ"א (חו"מ סו"ס לה סעי' יד), וז"ל:

"וכל אלו הפסולים, פסולים אפילו במקום דלא שכיחא אנשים כשרים להעיד (הרשב"א בתשובה והרמב"ם בפ"ח מה' נזקי ממון וכ"כ הב"י), וכל זה מדינא, אבל י"א דתקנת קדמונים הוא דבמקום שאין אנשים רגילים להיות, כגון בבית הכנסת של נשים או בשאר דבר אקראי שאשה רגילה ולא אנשים, כגון לומר שבגדים אלו לבשה אשה פלונית והן שלה, ואין רגילים אנשים לדקדק בזה, נשים נאמנות (ת"ה סי' שנ"ג ואגודה פ' י' יוחסין)".

והנה אימוצה של תינוקת, ובוודאי הטיפול בה והעברתה מעיר לעיר, הוא דבר שדרכן של נשים לעסוק בו, ולכן קבלתה של התינוקת בבית אימה יולדתה, לצורך העברתה לאם המאמצת, הוא דבר שרגיל שיעשה ע"י נשים, ולכן אפשר שאף נדו"ד נכלל בתקנת הקדמונים, וגיסתה של האם המאמצת תהיה נאמנת על כך. ואף שבמעמד זה נכחו גברים, אין הדבר אומר שגברים רגילים להיות במעמד שכזה, אלא מפני שהוריה של האם הביולוגית נפטרו, ושני אחיה פרשו את חסותם עליה, מובן שהם אלו שיימסרו את התינוקת, בפרט לאור הקושי הרב שהיה מנת חלקה של האם הביולוגית במסירתה של בתה. גם נוכחותו של אח האם המאמצת נבעה מכך שהוא היה הנהג, שהעביר את הגיסה עם התינוקת לעירה של האם המאמצת, אך ככלל ניתן לומר שבהחלט התרחשות כזאת היא מסוג האירועים שנשים נוכחות בהם, ולא אנשים (ועיין בפת"ש סק"ט, וצ"ע).

ועיין בתרומת הדשן (סימן שנג) שהמקור לנאמנות נשים בדברים אלו, הוא נאמנותה של חיה, דהיינו מילדת, לומר תינוק זה יצא ראשון והוא הבכור (קדושין דף עג ע"ב).

יתירה מכך, עיין בנודע ביהודה (מהדורא תניינא חו"מ סי' נח) שכתב:

"אבל שורש הדבר שבמקום שנשים שכיחי ואנשים לא שכיחי אז יש להאמין הנשים ולא מצד התקנה לחוד. ויש אפי' סמך לזה מדברי הגמרא שנאמנת החיה לומר זה בכור."

כלומר, נאמנותה של אישה בתיאור מצבים, בהם נוכחות בדרך כלל נשים, היא מעיקר הדין, וכפי שהזכרנו לעיל, המקור לכך הוא נאמנותה של מיילדת. ממילא בנדו"ד בו אף אנו עוסקים בעניינים הקשורים ללידה, ובאירוע מורכב של העברת תינוקת בת כשבועיים מאימה יולדתה לחיק האם המאמצת, אזי נראה שניתן לקבל את עדות גיסתה של האם המאמצת, שנכחה באותם רגעים הרי גורל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יוצא אפוא, שיש בידי ביה"ד שני עדים המעידים על כך ש[ב'] היא ביתה הביולוגית של [מ'], הידועה כיהודייה.

אלא שעדיין קינן בביה"ד הספק שמא בכל זאת דברי העדים, קרובי המשפחה המאמצת, הם מתואמים, ואולי זו גירסה חדשה שנועדה לשכנע את ביה"ד להעניק אישור יהדות, לאחר שהגירסה הקודמת לא עלתה יפה. אחת הנקודות שהעצימו חשד זה, היא העובדה ששני העדים תיארו תיאור דומה, עד כדי כך ששניהם אמרו שנכנסו לבית משפחת [ר'], ששכן ברחוב שואמיני. תיאור זה היה מפליא ביותר. כיצד יתכן ששני אנשים מבוגרים זוכרים לאחר כחמישים שנה את שמו של הרחוב, בו שוכן בית שביקרו בו פעם אחת בחייהם, כל זאת בעיר זרה, שכלל לא התגוררו בה.

הדבר מזכיר את דברי הרא"ש בסנהדרין (פרק ג סימן לב), עפ"י הירושלמי (פרק זה בורר, הלכה ז):

"רבא כד הוה חמי סהדי מכוונא הוה חקר כד הוה חמי סהדי הכי והכי הוה מכוין. פירוש כשהיה רואה עדים שאמרו עדותן בכיוון בלשון א' היה חושש שמא שקרנים הן ובעצה אחת כוונו לשונם והיה חוקר ודורש אותם. אבל אם לא היו אומרים ממש בלשון א' אלא זה אומר בכה וזה אומר בכה לא חקר רק שתהא עדותן מכוונת בלא הכחשה."

וכן פסק השולחן ערוך (חו"מ סי' כח סעי' י):

"אם העדים אומרים עדותן מכוונת בלשון א' ממש, יש לחוש שמשקרים ובעצה אחת כוונו לשונם, וצריך לחקרו ולדרוש אותם."

ואכן ביה"ד ניסה להוסיף ולברר, כפי שנפרט לקמן.

י. בדיקת רקמות ממת לצורך בירור יהדות

בשלב מסוים, כאשר נראה היה שאין אפשרות להגיע באופן ברור לחקר האמת, עלתה אפשרות לנסות לברר את נכונות הדברים באמצעות זיהוי גנטי, שיאשר או ישלול קשר דם בין [ב'] לבין [מ'] – "האם הביולוגית".

אפשרות זאת נשקלה, לאחר שנוכחנו לראות כי עריכת גיור מספק אינה ישימה במקרה זה, בשל חשש סביר ש[ב'] ויוצאי חלציה לא יקפידו בשמירת מצוות באופן הנדרש כדי שהגיור יעשה כהלכתו.

הזיהוי הגנטי יכול להיקבע באמצעות נטילת חלק מרקמת המנוחה – טיפת דם, שיער, קטע עור וכדו'. בגופות שעבר זמן רב מיום שנקברו, ניתן לבצע את הזיהוי על ידי נטילת חלק קטן מעצם הירך, שלאחר שירוסק ויעובד, ניתן יהיה להפיק ממנו את הדנ"א הדרוש לזיהוי. את המטען הגנטי שיתקבל ניתן יהיה להשוות עם בדיקת הרקמות שתערך ל[ב'], ועל פי זה ניתן יהיה לקבוע האם [ב'] היא אכן בתה הביולוגית של [מ'].

אולם, מהלך כזה של בירור יהדות באמצעות נטילת דגימה מנפטר, אינו פשוט כלל ועיקר.

מעשה מפורסם בענין זה מובא בגמרא בבבא בתרא (קנה ע"א):

"מעשה בבני ברק באחד שמכר בנכסי אביו ומת, ובאו בני משפחה וערערו לומר קטן היה בשעת מיתה, ובאו ושאלו את רבי עקיבא: מהו לבודקו? אמר להם: אי אתם רשאים לנוולו; ועוד, סימנין עשויין להשתנות לאחר מיתה."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ועיין גם בגמרא בחולין (דף יא ע"ב), שם הגמרא שוללת אפשרות לנתח גופת נרצח כדי לבדוק אם הרוצח אשם בהריגתו של אדם בריא ושלם, או שמא לנרצח היה כבר דין טריפה, דהיינו שהיה בו מום מוקדם, שאינו יכול להמשיך ולחיות בגינו, ו"גברא קטילא קטל". הנימוק לאסור בדיקה זאת, הוא מחמת ניוול המת.

יתירה מכך, בענין זה של פתיחת הקבר ונתיחת הגופה, מצינו נימוק נוסף שיש בו כדי לאסור על פתיחת הקבר אף בלא נתיחת הגופה, וכמובא בפתחי תשובה (יו"ד סי' שסג ס"ק ז) בשם תשובת חוות יאיר שכתב בשם הגאון מהר"ג ממיץ בשני מתים שנקברו ושכחו להלביש מלבוש א' מן המנהג לתכריכי מתים, ואחד המתים היה פחות מבן עשרים שנה, וציווה לפתוח את קבר הקטן להלבישו מה שחסר מן הבגדים, מפני שבקטן אין חרדת הדין, אבל את קברו של הגדול אין לפתוח מטעם חרדת אימת הדין. המקור שהביא לכך הוא מדברי שמואל הנביא, שכאשר שאול ביקש להעלותו באוב, אמר: "למה הרגזתני להעלות אותי".

יוצא אפוא, שיש שני טעמים, בגינם יש להימנע מפתיחת הקבר ונתיחת המת: א. ניוול המת. ב. חרדת הדין.

אמנם, מצינו בדברי הפוסקים כי יש מצבים בהם ניתן להתיר את נתיחתו של המת, עיין שו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת יו"ד סי' רי) ושו"ת חתם סופר (יו"ד סי' שלו). ועיין עוד בתשובת שואל ומשיב (מהדו"ק ח"א סי' רלא), בה עסק בפתיחת הקבר לשם זיהוי נפטר והתרת אשתו העגונה, וז"ל:

"באמת ניוול המת לא שייך רק אם עושין בחנם שלא לצורך ומכוון לנוולו, אבל כאן אין עושין כדי לנוולו רק בשביל המעות, ואין זה מיקרי ניוול, וגם כאן אנשים הפותחין בשביל להתיר מכבל העיגון אין זה מתכוון לנוול, רק כי אם לצורך דבר גדול, וגם בעלה ניחא ליה בשביל שתותר האשה מכבל העיגון... ועל כל פנים, דזה ודאי דכל שעושין לצורך ענין גדול תקנות עגונה לא שייך ניוול ומ"ש מהר"פ שם דהכא יש ספק שמא לא ימצאו הסימנים לכן אי אפשר לנוולו. הנה כל שעושה בשביל שיבוא איזה תכלית לא מקרי ניוול ומ"ש דשייך משום חרדת הדין, לפי עניות דעתי, דכל שיש תקנה בכדי שתותר האשה לא משגיחין מפני חרדת הדין. ואם כן, אף דבשביל ממון אין לנוול בקרובים, היינו דוקא בממון דניתן למחילה, אם כן, הקרובים מחויבים לוותר בשביל קרבתם אבל בשביל תקנת עגונה מותר מידי דהוי אלקוחות דאמרו אנן זוזי יהיבנא לנוול ולנוול."

ועיין גם בשו"ת יביע אומר (ח"ג יו"ד סי' כג, כז) שעסק בנטילת קרום עין ממת כדי להשתילו בעינו של החי, לפקוח עיני עיוורים, והביא חבל פוסקים הסוברים כי כל העושה בשביל איזו תכלית, אינו נקרא ניוול. עיי"ש.

על פי הדברים האלה, יש מקום לומר כי כשם שניוול המת אינו שייך כאשר ההתעסקות בגופו נועדה כדי להתיר אישה מכבלי עגינותה, כך גם אין גדר של ניוול המת, במקרה בו נערכת בדיקה גנטית בגופה של נפטרת כדי למנוע מצב בו מי שככל הנראה הם בתה הביולוגית ונכדיה לא יוכרו כמי ששייכים לכרם ישראל. וכשם שכתב השואל ומשיב שנוח לו לאדם שתותר אשתו מעגינותה, כך מן הסתם נוח למנוחה שבתה היחידה תוכר כיהודייה, ונכדיה יוכלו להקים בית בישראל.

הן אמנם, קיים סיכוי שהבדיקה תעלה כי אין קשר בין המנוחה שפתחו את קברה לבין [ב'], אך הרי גם בנדון של השואל ומשיב לא הייתה ערוכה לכך שפתיחת הקבר תעלה שהקבור בו הוא אכן הבעל, וכבר חזר הגאון בעל השואל ומשיב והבהיר שיטתו זאת בספרו דבר שאול

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

(י"ד סי' שעג, ז) דכל שאינו מתכוון לנוול, רק לאיזה צורך, אף שיש ספק בדבר, אין שייך בדבר ניוול, דכל שעושה כן כדי להגיע לאיזו תכלית אינו מוגדר כניוול עיין שם באריכות, והובאו דבריו בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ד סי' יד), עיי"ש.

למרות האמור, קשה עד מאוד להתיר את פתיחת הקבר ולאשר ביצועה של בדיקה פולשנית בגופתה של המנוחה, כל עוד קיים סיכוי כלשהוא לברר את הדברים באופן אחר, ויעויין בדברי מרן הגראי"ה קוק זצ"ל, בספרו דעת כהן (סימן קצט), בענין ניתוח מתים לצורך לימודי רפואה, וז"ל:

"ניוול המת הוא אחד מהאיסורים המיוחדים לישראל, שהקב"ה ציווה אותנו על קדושת הגוף, כמו שאנו מזהרים ממאכלות אסורות לא מצד הטבע של הגוף, אלא מצד הקדושה המיוחדת לישראל, שקראם השי"ת גוי קדוש."

ויעויין בשו"ת ציץ אליעזר (שם), וז"ל:

"ויש לסיים בזה בדברי הספר חסידים (סי' תתשס"ג) שכותב: הנשמה רואה מה שעושים לגוף לאחר מיתה שנאמר והעוף אוכל אותם מן הסל מעל ראשי, וקודם שמת לא אכל העוף את בשרו אלא לאחר שמת, לכך קשה רמה למת, לא שכואב לו אלא הנשמה קשה לה זילות הגוף, הרי מצינו מן התורה שהנשמה חיה לאחר שמת האדם ורואה מה שנעשה לגוף וכתוב אך דמכם לנפשותיכם אדרוש, כי הקדוש ברוך הוא שואל דין הנשמות על עצמן ועל אבריהם וכו' עיין שם. ולציין בזה גם דברי שו"ת כתב סופר חיו"ד (סי' קע"ד) שכותב כי בניוול הגוף יש ניוול ובזיון לנשמתו כמו שכתוב בתורה במלין מתו כי קללת אלקים תלוי, כי בצלם אלקים עשה האדם, והגוף נרתק לנשמה וגריע לה לנשמה הביזיון זה יותר מדינה של גיהואם כמו שיש כמה עונשים שהמה גרועים מגיהואם, עיין שם."

בנוסף לכך, יש לחלק בין פתיחת קבר לשם זיהוי הבעל כדי להתיר אישה מעגינותה לבין פתיחת קבר לצורך בירור יהדות, שהרי כדי לזהות את הבעל אין מנוס מפתיחת הקבר, מה שאין כן לגבי בירור יהדות, בו קיימת אפשרות לערוך גיור מספק (בפרט בנדו"ד בו [ב'] אינה נשואה לכהן, וכן לא ידוע על כך שבתה של [ב'] עומדת להינשא לכהן). אף שכבר כתבנו כי עריכת גיור מספק אינה ישימה במקרה זה, בשל התרשמות ביה"ד כי הצדדים לא יקפידו בשמירת מצוות, מכל מקום גם דבר זה רובץ לפתחם של המבקשים, ובידם לקיים אורח חיים אשר יאפשר את גיורם כדת.

יא. נתונים חדשים שהוצגו בפני ביה"ד

לאחר מספר דיונים שהתקיימו בניסיון לברר את יהדותה של [ב'], לא עלה בידי ביה"ד להוכיח את דבר יהדותה. מחד, ביה"ד ניסה כל שביכולתו למנוע מצב בו [ב'] וילדיה יוכרו כמי שאינם שייכים לכלל ישראל. מאידך, היה קושי בקבלת מידע מהימן אודות פרשיית אימוצה של [ב'] מלפני כחמישים שנה בגרוזיה. גם אם יכולים היינו במקרה דומה להסתייע ברוב או חזקה, הרי שבנדו"ד בו נעשה ניסיון להוליך שולל את ביה"ד בהסתרת האימוץ, התעורר צורך בבירור מדוקדק שיוכיח כי [ב'] היא אכן יהודייה.

מעיון בכמה פסקי דין מהשנים האחרונות צץ ועלה רעיון חדש שבסופו של דבר סייע בהשלמת החלקים החסרים בתמונת אימוצה של [ב'].

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בפסק דין של ביה"ד הרבני האזורי בחיפה (תיק מספר 1/1045671), בהרכבם של הדיינים הגאונים שליט"א, הגר"י אושינסקי, הגר"ד גרוזמן והגרא"ד זרביב, עסקו הדיינים במבקשת אשר סבתה נולדה כנוכרייה, ולטענת אם המבקשת נתגיירה בגרוזיה. מלבד הצהרתה של אם המבקשת לא נמצאו סימוכין לעובדת גיורה של הסבתא. מהנתונים שהיו בפני ביה"ד לא ניתן היה לאשר את יהדותה של המבקשת. התפנית באותו תיק חלה כאשר הגרא"ד זרביב שליט"א פנה לרב שמעון בן יצחק בצ'אקאשילי, רב ביהכ"נ "אוהל יצחק" והקהילה הגיאורגית בקרית אתא, מחבר הספרים "פרקי רפאל" ו"האות והמופת" על תולדות חייהם של רבני וחכמי גרוזיה. ידיעותיו המקיפות על חכמי גרוזיה והיכרותו עם רבים מיוצאי העדה הביאו בסופו של דבר לעדויות חדשות שהביאו לאישור יהדותה של המבקשת.

בעקבות זאת, בקשנו מכבוד המזכיר הראשי של ביה"ד שייפנה לרב בן יצחק בתור מומחה ליהדות גרוזיה, בבקשה לנסות לתור אחר נתונים נוספים שיוכלו לשפוך אור על תעלומת אימוצה של [ב'].

לאחר בדיקה מאומצת הופיע המומחה בפני ביה"ד, ופרש בפנינו מספר נתונים שסייעו לנו בקבלת ההכרעה.

לדבריו, [מ'] – "האם הביולוגית", התארכה עם [ס'], כאשר שניהם היו בגיל מבוגר יחסית לגיל הנישואין המקובל בגרוזיה בתקופה ההיא, בני הזוג התייחדו, בעקבות זאת האם הביולוגית נפקדה והרתה. באותה תקופה, הוריה של [מ'] לא היו בין החיים, ומשנודע לשני אחיה של [מ'] על הריונה, החל ריב ומדון עקב שבירת המוסכמות ופגיעה בכבוד המשפחה. אחיה של [מ'] אף נקטו באלימות מה כלפי החתן המיועד. כתוצאה מכך, נתפרדה החבילה והשידוך התבטל. משראו אחיה כי ילדה בת, עלה ענין האימוץ על הפרק, שכן המשפחה עמדה לעלות ארצה, ואף אחד לא רצה לקחת את אחותו עם תינוקת, ובפרט שהדבר לא היה מקובל בגרוזיה, ואף בושה גדולה היא לאישה שתעמוד בלא בעלה, כאשר היא מטופלת בילדה. דודתה (אחות אמה) של האם המאמצת התגוררה בסמוך למשפחתה של [מ'], ופנתה לאחותה, אם המאמצת, שהתגוררה בעיר אחרת, כדי שבתה וחתנה שהיו חשוכי ילדים, יאמצו תינוקת זו.

המומחה הביא עמו לבית הדין עדה שהתגוררה יחד עם הוריה מול ביתה של [מ']. בעדותה בפני ביה"ד, סיפרה כי הכירה את [מ'], לדבריה, אמה היתה מסייעת ל[מ'] בזמן ההריון, הן בביגוד והן במאכלים. העדה גוללה את סיפור האירוסין שבוטלו, היא ראתה את [מ'] בזמן הריונה, ואף ראתה אותה מטיילת במרפסת עם התינוקת בימים שלאחר הלידה. לדבריה, ידעה כי [ב'] היא בתה של [מ'] אך נמנעה מלספר על כך ל[מ'], שנפגשה עמה בארץ, מפני שנאמר לה לא לספר.

בדו"ח מפורט של המומחה הובאו עדויות נוספות שעולה מהם כי סיפור האימוץ היה ידוע לרבים, אך הוסתר מ[ב']. נציין, כי בין האנשים שהוזכרו בדו"ח ככאלה המודעים לסיפור האימוץ, אין עדים הכשרים לעדות מהתורה. גם מי שיכול להיחשב כעד כשר, לא נכח בזמן האימוץ, וידיעותיו הם מכלי שני.

בנוסף לעובדות הנוגעות לסיפור האימוץ, קיבל ביה"ד סקירה אודות שורשיה של המשפחה המאמצת.

נציין, כי בתחילת הבירור נאמר לנו ע"י אחד ממבררי היהדות, כי גם בקרב "חכמים יהודיים" באזורים מסוימים בחבר העמים, באותה תקופה, לא הייתה ידיעה מספקת של כללי ההלכה הבסיסיים. לכן, לא מן הנמנע כי גם משפחה שהיתה שחיתה בסביבתו ובהשפעתו של

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"חכם יהודי", יכולה הייתה לסבור בטעות כי תינוקת נכריה בת כמה ימים המועברת למשפחה יהודייה וגדלה כל ימי כיהודייה, אכן נחשבת כיהודייה.

אולם, לאחר קבלת הסקירה אודות מעמדו של אבי האם המאמצת ורבותיו, נראה כי קיימת חזקה שמשפחה כזאת לא תאמץ אל חיקה תינוקת נכריה. די אם נציין כי אבי האם המאמצת היה רב מובהק בגרוזיה, וחתנו של רב שהוסמך לשחיטה ובדיקה מגאב"ד דמינסק. נזכיר כי ה"שדכנית" שקישרה בין משפחתה של [מ'] לבין המשפחה המאמצת היא אחותה של אם המאמצת, ובתו של אותו רב מובהק.

פרט חשוב נוסף שהתברר בין השיטין, הוא שהרחוב בו התגוררה משפחתה של [מ'] היה רחוב מפורסם שהתגוררו בו אך ורק יהודים. נתון זה מחזק את ההערכה שתינוקת הנלקחת מבית ברחוב זה, היא יהודייה. לאור זאת גם ניתן לומר כי אין לתמוה על כך ששני העדים זכרו את שמו של הרחוב לאחר כיוכל שנים, וממילא נראה שניתן לקבל את עדותם. עיין במה שהעלינו בענין זה לעיל.

יב. מנהג בתי הדין בהסתמכות על חזקה בבירור יהדות

לאור האמור, נראה כי במקום ספק ניתן להסתמך בנדו"ד אף על חזקה, ויש להניח כי משפחה בעלת שורשים רבניים מובהקים לא תאסוף אל חיקה תינוקת נכריה.

נוסף ונעיר כי למרות שמנהג בתי הדין הוא שלא להסתמך על רוב וחזקה בתיקי בירור יהדות, נראה שבנדו"ד אכן ניתן להסתמך על החזקה, גם אם לא היו בידינו עדויות נוספות. נבאר את הדברים:

1. היסוד לכל דין בירור במקום בו קיימת חזקה או רוב, הוא בגמרא בפסחים (דף ד ע"א):

"המשכיר בית לחבירו בארבעה עשר, חזקתו בדוק או אין חזקתו בדוק, למאי נפקא מינה לשיייליה, דליתיה להאי לשיוליה."

וכתב הר"ן (על הרי"ף, שם א, ע"ב):

"דלא סמכינן אחזקה דכל היכא דאפשר לברורי מילתא מבררין, ולפיכך כתב הרב אלפסי ז"ל בפרק קמא דחולין, דלא סמכינן ארוב מצוין אצל שחיטה מומחין הן אלא היכא דאזיל ליה לעלמא וליתא קמן דנשייליה, אבל איתיה קמן לא סמכינן אחזקה ובדקינן ליה."

עולה מדברי הגמרא והראשונים כי כאשר בעל הבית נמצא בעיר וניתן לברר באמצעותו האם הבית נבדק מחמץ, איננו מסתמכים על החזקה. לכן גם כאשר אנו באים לדון על יהדותו של אדם, עלינו לנסות לברר במידת האפשר ולא להסתמך על רוב או חזקה.

אמנם עיין היטב ביביע אומר (שם) שהעלה על פי דעת הבית יוסף (או"ח סימן תלז) והפר"ח (שם) שבמקום רוב (או בחזקה הבאה מכח רוב), אין צריך לברר, דרוב עדיף מחזקה. לאור זאת הסיק, כי גם בבירור יהדות של יוצאי ברה"מ שרוב הבאים לפנינו הם ישראלים מלידה, נראה שאין צריך לברר מעיקר הדין, ומכל מקום אם יש רגלים לדבר שהצהרתם אינה נכונה, צריך לחקור ולדרוש היטב.

2. עוד סיבה לכך שבתי הדין עורכים בירור ומבקשים מסמכים ועדויות, ואינם מסתמכים על חזקה בלבד הוא שלעיתים אדם מוחזק כיהודי בשל העובדה שאביו או סבו היו יהודים, אף

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שאמו נכריה. נכון הדבר שבארצנו ידוע לכל שהיהדות נקבעת על פי דתה של האם, אך בחו"ל אין הדברים ידועים לכל, ולכן יתכן שהחזקה נוצרה בטעות.

והנה כל זה שייך בחזקה רגילה, בה אדם הוחזק במשך השנים כיהודי, אך כאשר החזקה נוצרת בשל העובדה כי אדם משתייך למשפחה בעלת שורשים רבניים, ברור הדבר שאין לחשוש לטעות בהיווצרותה של החזקה. והוא הדין בנדון דידן, שחזקה על משפחה שבראשה עומד חכם מובהק, שלא תאמץ אל חיקה תינוק שאינו בן לעם היהודי.

3. נימוק נוסף לכך שבתי הדין אינם מסתמכים על החזקה נובע מכך שחסרון במסמכים מתאימים, עלול להוות ריעותא לחזקה, וכמובא בפס"ד של הגר"ש שפירא שליט"א (תיק 885943/1), וז"ל:

"ולכן נראה לומר בביאור הדברים דכל מי שבא ואומר ישראל אני נאמן מעיקר הדין... אך כל זה הוא דווקא היכא דליכא ריעותא, אבל היכא דאיכא ריעותא חובה לבדוק ולהביא ראיה, שעצם הריעותא מוכיחה שיצא מכלל רוב... ומהאי טעמא מנהג בתי דין לבקש ראיות, ועל כל פנים ראיה שיכול להשיג בקלות ואמורה להיות תחת ידו, ממי שאומר ישראל אני... ומסיבה זו אנו מבקשים מעולי ברה"מ שיציגו תעודות לידה, דתעודות אלו מצויות בידם, על כל פנים היוצאים בשנים מאוחרות, ומהימנותם כשטר העולה בערכאות של עכו"ם. ומי שאין לו תעודה, זה לכשעצמו הוי ריעותא... ושוב יש לעיין בכל מקרה ומקרה אם ניתן לסמוך על אמירתו ישראל אני. אך דבר זה הוא דוקא במקום שיכול להביא ראיות והראיות אמורות להיות מצויות תחת ידיו, אך במקום שיש הסבר הגיוני מדוע אין לו ראיות, כגון העולים לארץ אחרי השואה שידוע שלא הייתה להם אפשרות שיהיו מסמכים תחת ידם, דהכל אבד בשואה... וכן לגבי העולים מברה"מ בשנות השבעים, שידוע שלא הייתה להם אפשרות ברוב המקרים להוציא תעודותיהם. וכן בעולים מארה"ב ומארצות רבות אחרות, הרבה פעמים אין בידם אפשרות להציג אישור על יהדותם, ובפרט מי שאינם שומרים מצוות ולא היו קשורים לקהילה, שאין באפשרותם להציג מסמך המורה על יהדותם, אך ברור שאין בדבר ריעותא. ובמקרה זה על בית הדין לדון בכל מקרה לגופו, שאם אין ריעותא יאמן באמירתו ישראל אני. וקצת נראה להביא ראיה לדבר ממקורה של הלכה זו בפסחים ג' ע"ב בההוא ארמאה שבפעם הראשונה שאמר ישראל אני לא בדקוהו וסמכו על אמירתו. ובפעם השנייה שביקש שיתנו לו מהאליה, והדבר עורר תמיהתם והוי ריעותא, ולכן בדקו אחריו ומצאו שאכן הוא עכו"ם. ולכן נראה לומר שבכל מקרה יש לבדוק לגופו, ואם אין ריעותא במה שאינו יכול להביא ראיה, שוב אזלינן בתר עיקר דינא שנאמן לומר ישראל אני."

לפי זה, גם בנדו"ד, ניתן להסתמך על החזקה, ואין ריעותא בכך שאין מסמכים שניתן להתחקות באמצעותם אחר זהות האם הביולוגית, בפרט שמדובר באימוץ שנערך בין משפחות יהודיות, ולא באמצעות גורמים רשמיים.

[עיי"ש עוד בפסה"ד הנ"ל שהוסיף וכתב: "ועוד יש לומר שמנהג בתי הדין לברר הוא מפני שחששו לדעת הרמ"ה, שהבית שמואל פסק להכריע כמותו וכדעה הראשונה שכתב המגיד משנה, וכן כתב הבית הלל שדבריו הובאו בבאר היטב שכן נהגו בליטא, ולהכי מחמירין לברר לכתחילה למצוא ראיות ליהדותו של המבקש. עם זאת, לעניין הלכה למעשה היכא שלא נמצאה ריעותא באמירתו ישראל אני, אף שאין לנו ראיות מוחלטות לטענתו זו, יש לסמוך על דבריו ולאשר יהדותו כפי עיקר הדין וכפשט דברי הראשונים, הטור והשולחן ערוך."]

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יוצא אפוא, שבנדו"ד יש חזקה שניתן להסתמך עליה. אך כפי שכבר ביארנו לעיל בנוסף לחזקה, קיים בירור נוסף שניתן להסתמך עליו מעיקר הדין, והוא עדותם של אח אם המאמצת וגיסתה, ולקבל את גרסתם בנוגע לפרשת האימוץ.

יג. מסקנה

לאור כל הנ"ל, הריני לאשר כי [ב'] ובניה [פלוגי והאחות] הם יהודים.

אברהם צבי גאופטמן

בהמשך לפס"ד שניתן על ידינו ביום כ"ו בשבט התשע"ז (22/02/2017), ולאור בירורו של הרב בצ'אקאשוילי ומכלול הנימוקים אשר כתבו ידידי הרה"ג עובדיה יעקב ואברהם צבי גאופטמן שליט"א, כל אחד כיד ה' הטובה עליו, ומבלי להיכנס לפרטי הנימוקים, אני חוזר ומצטרף למסקנתם לאשר את יהדותם של המבקשים.

הרב אהרן דרשביץ – אב"ד

לאור כל הנ"ל, ביה"ד מאשר את יהדותו של המבקשים, [ב'] ובניה [פלוגי והאחות].

בשולי הדברים, ביה"ד מביע את הערכתו המלאה לחוקר היהדות, הרב אריאל לויין שליט"א, שעשה עבודתו נאמנה באופן מקצועי ביותר, כתמיד, והשקיע זמן רב וטיפול מסור בתיק מורכב זה.

ניתן לפרסם את פסק הדין לאחר השמטת פרטי הזיהוי של המבקשים.

ניתן ביום כ"ז בניסן התשע"ז (23/04/2017).

הרב אברהם צבי גאופטמן

הרב עובדיה חפץ יעקב

הרב אהרן דרשביץ – אב"ד